

Маленький принц

Антуан де Сент-Екзюпері

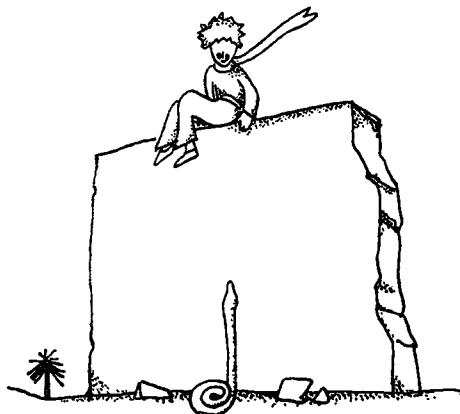
Маленький принц

КАЗКА

Для молодшого шкільного віку

Малюнки автора

Переклад з французької
Анатолія Жаловського

Київ «Веселка»

Тернопіль

«Навчальна книга — Богдан»

2003

Антуан де Сент-Екзюпері (1900—1944) через усе життя проніс напрочуд світлі і теплі спогади про своє дитинство. Письменник загинув під час Другої світової війни, лишивши людям нетлінні скарби своєї душі.

У зворушливій, сповненій тонкого ліризму казці «Маленький принц» він розповідає про незвичайні пригоди маленького чарівного хлопчика, який у всьому бачить щось чудне і незбагнене.

Твір змушує читача замислитись над важливими питаннями життя і людських стосунків, над такими неминущими цінностями, як любов і вірність, пройнятись почуттям обов'язку перед іншими людьми та відповідальності за них.

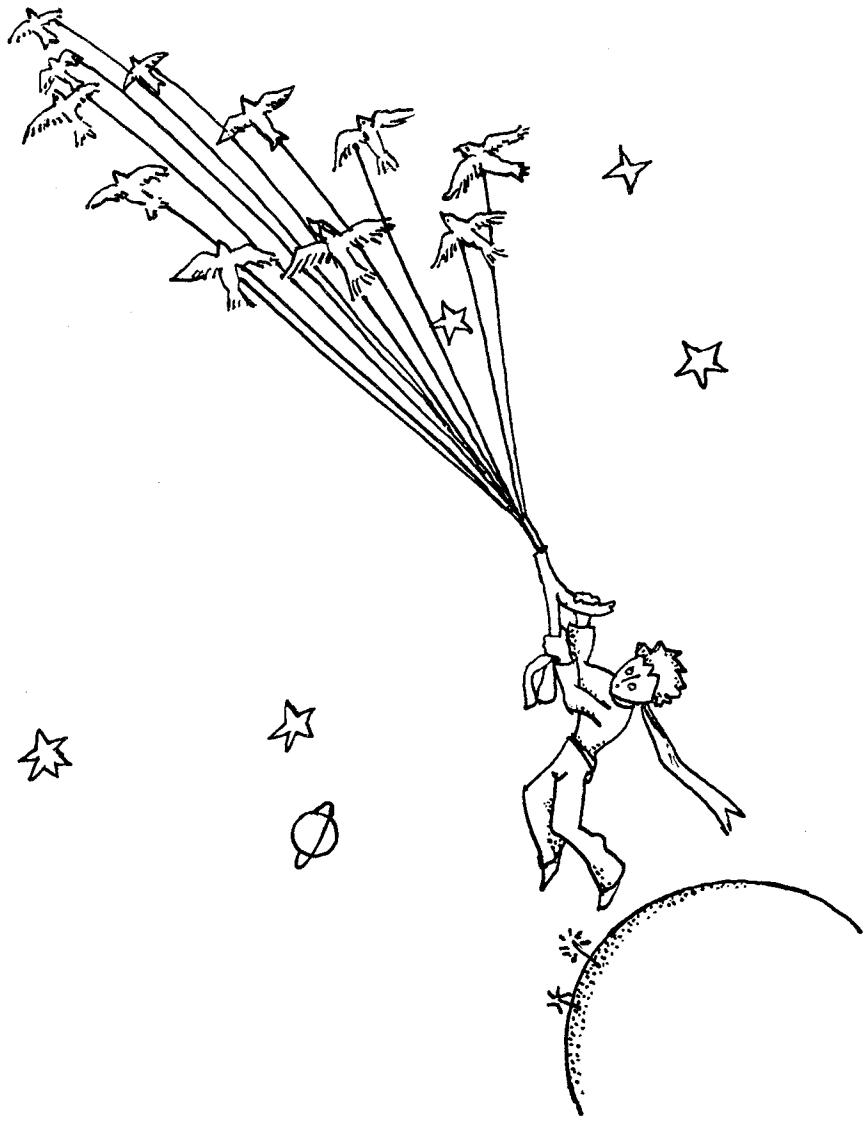
Друкується за виданням:
Сент-Екзюпері Антуан де. Маленький принц.—
К.: Молодь, 1976

Післяслово Олексія Федосенка

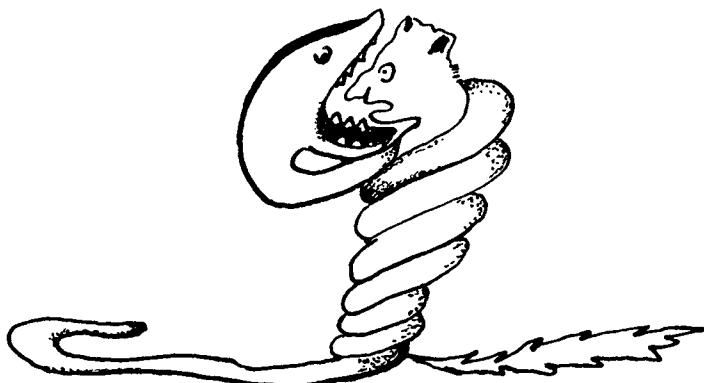
ЛЕОНОВІ ВЕРТУ

Вибачте мені, діти, що я присвятив цю книжку дорослому. У мене є серйозне віправдання: цей дорослий — мій найкращий друг. Є й друге віправдання: він може зрозуміти все на світі, навіть книжки для дітей. І, нарешті, третє: він живе у Франції, і йому там голодно й холодно. Він дуже потребує, щоб його втішили. Та якщо все це не може мене віправдати, то я згоден присвятити книжку тому хлопчикові, яким був колись цей дорослий. Усі дорослі спочатку були дітьми, тільки мало хто з них про це пам'ятає. Отже, я віправляю присвяту:

*ЛЕОНОВІ ВЕРТУ,
коли він був маленьким.*

Коли мені було шість років, у книжці під назвою «Невигадані пригоди» — в ній розповідалося про тропічні ліси — я побачив незвичайний малюнок. На ньому величезний удав ковтає якогось хижого звіра. Ось копія того малюнка:

У книжці було сказано: «Удав ковтає свою жертву цілком, не розжовуючи. Після цього він не може поворухнутись і спить півроку, аж поки не перетравить їжу».

Я багато думав про повне пригод життя джунглів і теж намалював кольоровим олівцем свій перший малюнок — малюнок № 1. Ось що я намалював:

Я показав свій твір дорослим і спитав, чи не лякає він їх. «А чому капелюх має лякати?» — відповіли вони мені.

Але ж то був не капелюх. То був удав, який проковтнув слона. Тоді я намалював удава в розрізі, щоб дорослим було зрозуміліше. Їм же завжди треба все пояснювати. Оце мій малюнок № 2:

Дорослі порадили мені не малювати більше зміїв ні зовні, ані в розрізі, а краще цікавитись географією, історією, арифметикою і граматикою. Отак і сталося, що в шість років я покинув блискучу кар'єру художника. Зазнавши невдачі з малюнками № 1 і № 2, я зневірився в собі. Дорослі ніколи нічого не розуміють самі, а діти дуже стомлюються весь час пояснювати і тлумачити їм.

Отож мені довелося обрати собі іншу професію, і я навчився водити літаки. Літав мало не по всьому світу. І географія, чесно кажучи, мені дуже прислужилася. Я вмів з першого погляду відрізнити Китай від Аризони. Це дуже важливо, особливо ж тоді, коли вночі зіб'ешся з курсу.

За свій вік я стрічав багато серйозних людей і мав з ними чимало справ. Довго жив серед дорослих. Пізнав їх досить добре. І від того моя думка про них не стала крашою.

Коли мені траплявся дорослий, який, здавалося, мав світливий розум, я цікавився його думкою про свій малюнок № 1, який назавжди зберіг. Я хотів дізнатися, чи справді ця людина може його зрозуміти. Але кожен дорослий завжди відповідав мені: «Це капелюх». Після цього я вже не розмовляв з ним ні про удавів, ні про тропічні ліси, ні про зірки. Я пристосовувався до його розвитку. Розмовляв з ним про гру в бридж і гольф, про політику і краватки. І дорослий був дуже задоволений, що познайомився з такою розсудливою людиною.

ІІ

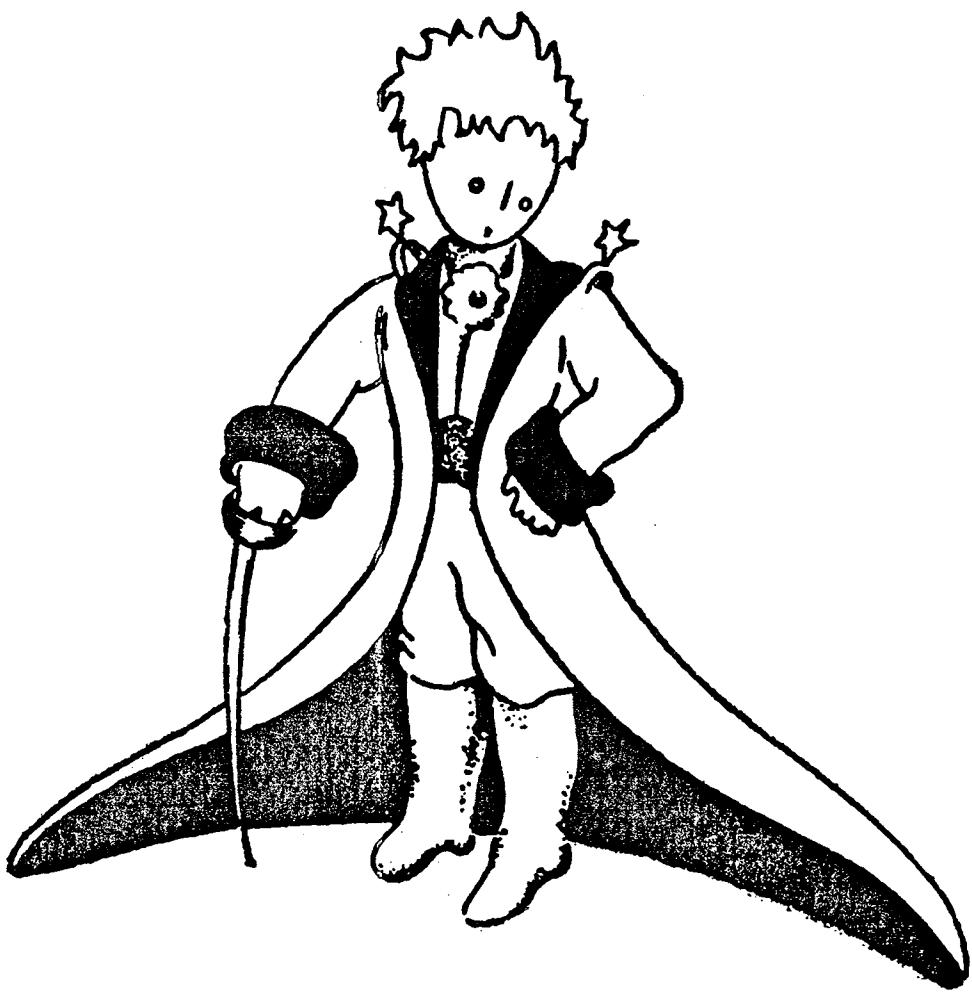
Так я жив самотнім життям, і не було нікого, з ким міг би по-справжньому поговорити, аж до аварії, якої я зазнав у Сахарі шість років тому. Щось поламалось у моторі моого літака. Зі мною не було ні механіка, ані пасажирів, і я мав усе зробити сам, хоч ремонт був складний. Це для мене було питання життя і смерті. Питної води я мав щонайбільше на тиждень.

Отож першого вечора я заснув просто на піску в пустелі за тисячі миль від будь-якого людського житла. Я був ще самотніший, ніж той, хто після корабельної катастрофи опиняється на плоту перед океану. Уявіть же собі, як я здивувався, коли на світанку мене збудив чийсь дивний голосок.

Він сказав:

- Будь ласка... намалюй мені баранця.
- Що? — переппитав я спросоння.
- Намалюй мені баранця...

Я скочив на ноги, наче мене громом ударило. Ретельно протор очі. Розширнувся навколо. І побачив незвичайного хлопчика,

що пильно розглядав мене. Ось найкращий його портрет, який згодом мені пощастило намалювати. Тільки на моєму малюнку він, звичайно, далеко не такий гарний, як був насправді. Та це не моя вина. Коли мені було шість років, дорослі відбили у мене віру в те, що я зможу стати художником, і я навчився малювати лише удавів — зовні і в розрізі.

Отож я округленими від подиву очима дивився на цю прояву. Не забувайте, що я був за тисячі миль від будь-якого місця, де жили люди. А тим часом не схоже було, щоб цей хлопчик заблукав або смертельно стомився чи вмирав з голоду, спраги а чи зі страху. З його вигляду зовсім не можна було сказати, що це дитина, яка заблукала серед пустелі, за тисячі миль від населених місць. Нарешті до мене повернулася мова і я запитав:

— А... що ти тут робиш?

Та він знову попросив тихо і дуже серйозно:

— Будь ласка... намалюй мені баранця...

Таємнича поява хлопчика так мене вразила, що я не наважився відмовитись. І хоч яким безглуздям це могло видатися тут, за тисячі миль від населених місць, коли на мене чигала смерть, я дістав з кишені аркуш паперу й ручку. Але одразу ж згадав, що вивчав головним чином географію, історію, арифметику та граматику,— і сказав хлопчикові (трохи навіть сердито), що не вмію малювати. Він відповів:

— Це нічого. Намалюй мені баранця.

Я ніколи в житті не малював баранів і тому відтворив для нього один з двох малюнків, які тільки й умів малювати: удава зовні. Я був дуже вражений, коли хлопчик відповів:

— Hi, hi! Я не хочу слона в удаві! Удав — дуже небезпечний, а слон надто великий. У мене все маленьке. Я хочу баранця. Намалюй мені баранця.

І я намалював.

Він подивився пильно та й мовив:

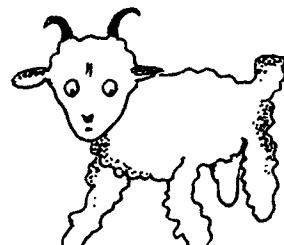
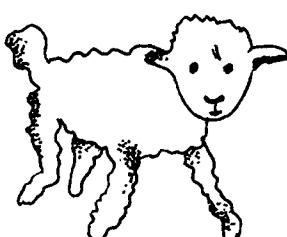
— Hi! Цей баранець зовсім кволий. Намалюй іншого.

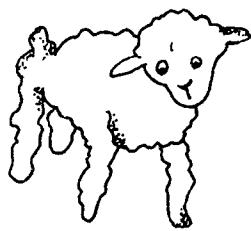
Я намалював.

Мій друг усміхнувся лагідно й поблажливо:

— Ти ж добре бачиш, що це не баранець, а великий баран. У нього роги...

Тоді я намалював ще одного.

Але він забракував і цей малюнок.

— Цей надто старий. Я хочу такого баранця, щоб довго жив.

Тоді, втративши терпець — адже мені треба було якнайскоріше розбирати і лагодити мотор, — я надряпав оцей малюнок.

І сказав:

— Ось тобі ящик. А в ньому той баранець, якого ти хочеш.

Я був неабияк здивований, побачивши, як засяяв мій юний суддя:

— Саме такого я й хотів! Як ти гадаєш, багато трави потрібно для цього баранця?

— А хіба що?

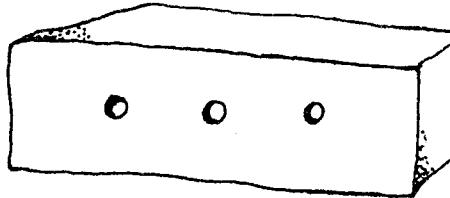
— У мене дома все маленьке...

— Йому, напевне, вистачить. Я намалював тобі зовсім маленького баранця.

Хлопчик схилив голову над малюнком:

— Не такий він і маленький... Глянь-но! Він заснув...

Так я познайомився з маленьким принцом.

III

Минуло чимало часу, поки я зрозумів, звідки він тут узявся. Маленький принц про все розпитував мене, а моїх запитань, здавалося, не чув. Тільки з випадково почутих слів мені поступово все відкрилося. Так, уперше побачивши мій літак (я не малюватиму літака — для мене це надто складна річ), він запитав:

— Що це за штука?

— Це не штука. Ця річ літає. Це літак. Мій літак.

І я з гордістю пояснив йому, що вмію літати. Тоді він вигукнув:

— Як?! Ти впав з неба?

— Так,— скромно відповів я.

— О, це цікаво!

І маленький принц так голосно засміявся, що мені аж до-садно стало. Я хотів, щоб мені співчували в моїй біді. Потім він додав:

— Отже, і ти прибув із неба. А з якої саме планети?

От де розгадка його таємничої появи тут!

— Виходить, ти з іншої планети? — різко спитав я.

Але він не відповів. Дивлячись на мій літак, повільно хитав головою:

— На ньому ти не міг прилетіти здалеку...

І довго про щось думав. Потім вийняв з кишені мого баранця і почав розглядати цей скарб.

Уявляєте собі, як зацікавило мене оте напіввізнання, ота згадка про «інші планети». Я спробував дізнатися більше:

— Звідки ж ти прибув, хлопче? Де твій дім? Куди ти хочеш доставити мого баранця?

Він замислено помовчав, а тоді сказав:

— Добре, що ти дав мені ящик: уночі баранець у ньому спатиме, це буде його будинок.

— Авжеж. І якщо ти будеш гарним хлопчиком, я дам тобі ще й мотузок, щоб прив'язувати його вдень. І кілок.

Мої слова, здається, неприємно вразили маленького принца.

— Прив'язувати? Яке безглуздя!

— Але ж якщо ти його не прив'яжеш, то він забреде бозна-куди й загубиться.

Мій друг зайшовся сміхом:

— Та куди ж, по-твоєму, він піде?

— Куди завгодно. Просто себе, куди очі бачать.

Тоді маленький принц серйозно зауважив:

— Це нічого, у мене там усе дуже маленьке.

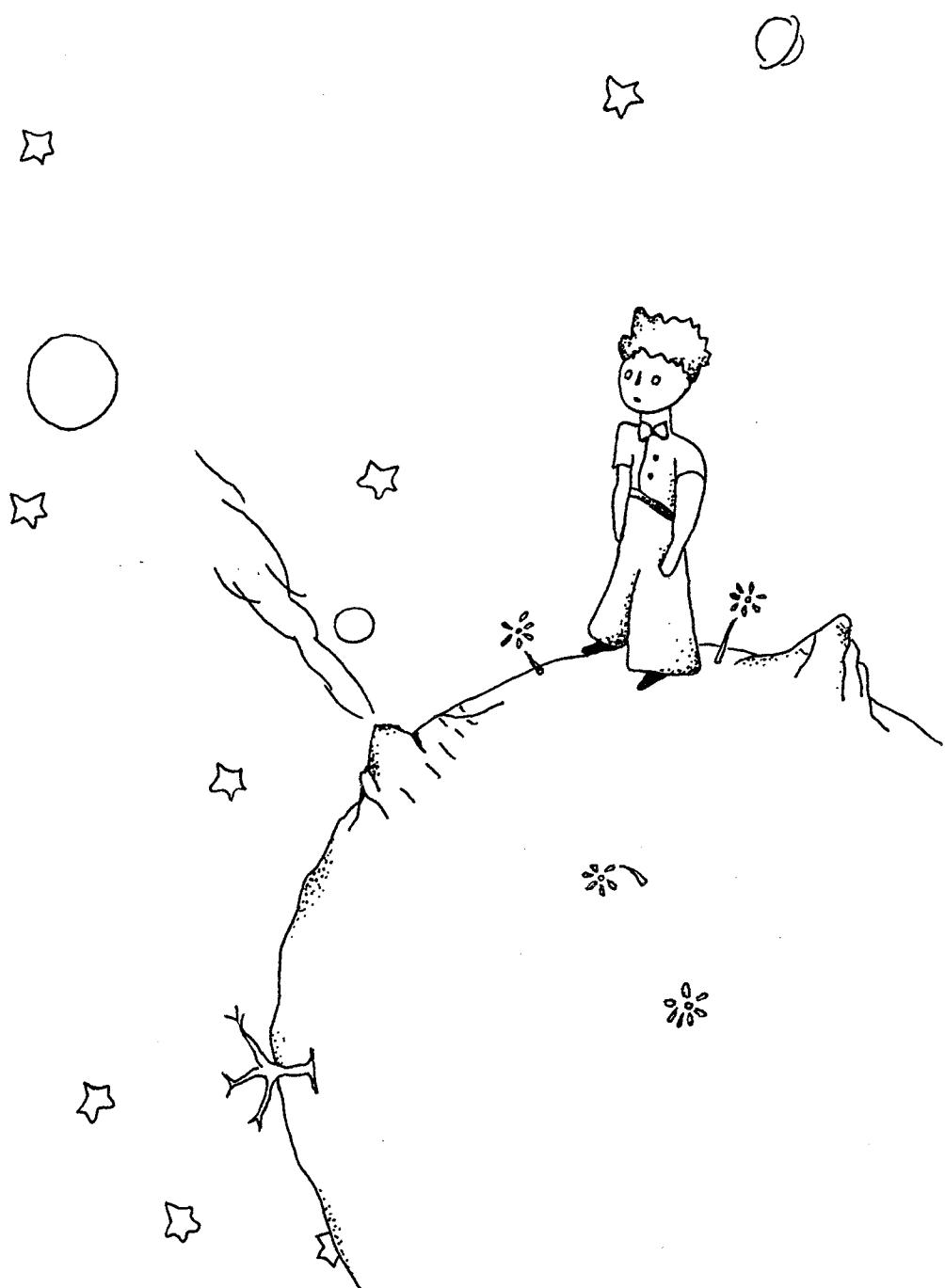
І, можливо, трохи засмучено додав:

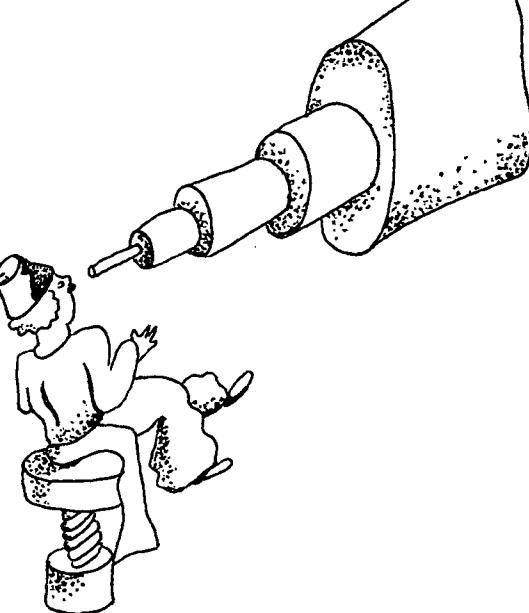
— Якщо йти просто себе, куди очі бачать, то далеко не зайдеш...

IV

Так я довідався про ще одну важливу річ: його рідна планета навряд чи більша за будинок!

Це не дуже мене здивувало. Я добре знов, що, крім таких великих планет, як Земля, Юпітер, Марс, Венера, котрим дали імена, є ще сотні інших, і серед них такі маленькі, що їх навіть у телескоп важко розгледіти. Коли якийсь астроном

відкриє таку планету, він дає їй не ім'я, а номер. Називає, скажімо: астероїд 3251.

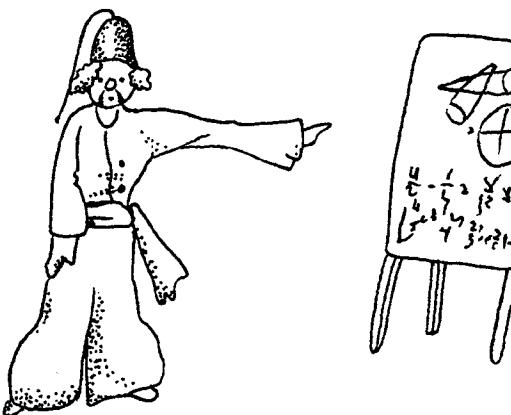
У мене є серйозні підстави думати, що планета, з якої прилетів маленький принц,— астероїд В-612. Цей астероїд бачили тільки раз — 1909 року, його помітив у телескоп один турецький астроном.

Про своє відкриття астроном доповів тоді, навівши всі докази, на Міжнародному астрономічному конгресі. Але йому ніхто не повірив тільки тому, що він був одягнений по-турецькому. Отакі ті дорослі!

На щастя для астероїда В-612, турецький султан звелів своєму народові під страхом смертної кари носити європейське вбрання. 1920 року астроном — тепер уже в елегантному костюмі — знову доповів про своє відкриття. І на цей раз усі з ним погодилися.

Я вам розповів такі подорбци про астероїд В-612 і навіть назвав його номер через тих же дорослих. Вони по любляють цифри. Коли розповідаєш їм про свого нового друга, вони ніколи не цікавляться найголовнішим. Вони ніколи не спитають: «А який у нього голос? Які ігри він любить? Чи збирає колекцію метеликів?» Вони тільки питают: «Скільки йому років? Скільки у нього братів? Скільки він важить? Скільки заробляє його батько?» І після того думають, що вже знають людину. Якщо кажеш дорослим: «Я бачив гарний будинок з червоної цегли, на вікнах — герань, а на даху — голуби», — вони не можуть уявити собі його. Їм треба сказати: «Я бачив будинок на сто тисяч франків». Тоді вони вигукують: «Ото краса!»

Отож коли їм скажеш: «Маленький принц справді існував,

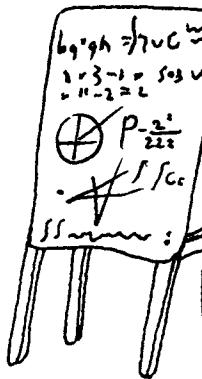
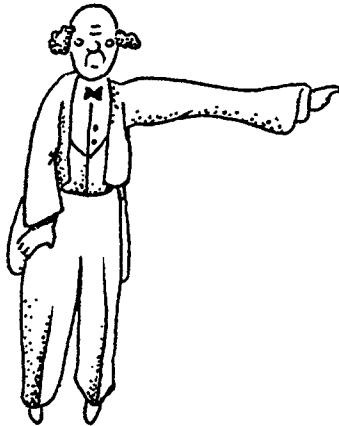
доказом цього є те, що він був чарівний, що він сміявся і хотів баранця, а як тобі хочеться мати баранця, то ти існуєш», — коли їм скажеш так, вони тільки знизають плечима і назвуть тебе дитиною. Але якщо ти їм скажеш: «Планета, з якої він прилетів, — астероїд В-612», — це їх переконає, і вони тобі дадуть спокій, не докучатимуть далі розпитуванням.

Отакі вони — ті дорослі! Не треба на них сердитись. Діти повинні бути дуже поблажливими до дорослих.

Але ми, ті, хто розуміє, що таке життя, ми, звісна річ, не зважаємо на цифри. Я залюбки почав би цю повість так, як починають чарівну казку. Я хотів би сказати:

«Був собі маленький принц, який жив на планеті, трошечки більші за нього самого, і якому дуже потрібен був друг...» Ті, хто розуміє життя, одразу побачили б, що все це щира правда.

Я зовсім не хочу, щоб мою книжку читали задля розваги. Мені стає так боляче, коли я згадую свого маленького друга й розповідаю про нього. Минуло вже шість років одтоді, як він разом зі своїм баранцем покинув мене. І я намагаюсь розповісти про нього, щоб не забути його. Це сумно, коли забувають друзів. Не кожен має друга. І я можу стати таким, як дорослі, котрі нічим не цікавляться, окрім цифр. От я ще й тому купив собі коробку фарб та олівці. Нелегко в моєму віці знову братися до малювання, якщо за все життя намалював тільки удава зовні і удава в розрізі, та й то в шість років! Я, звичайно, намагатимусь якнайкраще передати схожість. Але зовсім не певен, що мені це вдастися. На одному малюнку виходить вдало, на іншому — портрет зовсім не схожий. Я трохи помилляюсь і щодо зросту. Ось тут маленький принц занадто великий. А он там він трохи замаленький. Вагаюся також, згадуючи колір його вбрання. Отож малюю сяк-так, навмання. Нарешті, я можу помилитись і в якихось важливіших подробицях. То ви вже даруйте. Мій друг ніколи нічого не пояснював. Може, думав, що я такий же, як і він. Але я, на жаль, не вмію бачити баранців крізь стінки ящика. Можливо, я трохи схожий на дорослих. Мабуть, я трохи постарів.

Кожного дня я довідувався щось нове про його планету, про те, як він вирушив звідти в мандри, як подорожував. Він розповідав про це поступово, ніби між іншим. Отак на третій день я дізnavся про трагедію з баобабами.

Це теж сталося завдяки баранцеві, бо маленький принц, ніби змагаючись з якимсь сумнівом, раптом запитав мене:

- Скажи, це правда, що баранці їдять кущі?
- Так, це правда.
- О! Я радий.

Я не зрозумів, чому так важливо, щоб баранці їли кущі. Але маленький принц додав:

- Виходить, вони й баобаби їдять?

Я сказав маленькому принцові, що баобаби — не кущі, а величезні, як дзвіниця, дерева, і хоча б він привів навіть цілий табун слонів, вони не з'їдять і одного баобаба.

Почувши про табун слонів, маленький принц засміявся:

- Їх довелося б поставити один на одного...

А тоді розважливо додав:

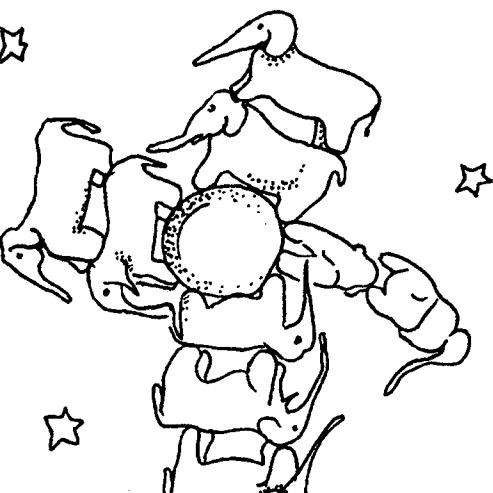
— Перш ніж виростуть, баобаби спочатку бувають маленькі.

— Це правда! Але навіщо тобі, щоб баранець їв маленькі баобаби?

— А то як же! — відповів він, ніби йшлося про щось зовсім очевидне. І мені довелося добре помізкувати, доки я зрозумів, у чому тут річ.

І справді, на планеті маленького принца, як і на всіх інших планетах, росли корисні трави і бур'яни. Отож там є добре

насіння корисних рослин і погане насіння бур'янів. Але насіння невидиме. Воно спить, сховане в землі, доки якісь насінинці не заманеться прогинутись. Тоді вона потягається і спершу несміливо пускає до сонця паросток — чарівну маленьку безневинну травинку. Якщо це редиска або троянда — хай собі росте. А коли це якийсь бур'ян — треба одразу ж, як тільки розпізнаєш той паросток, вирвати

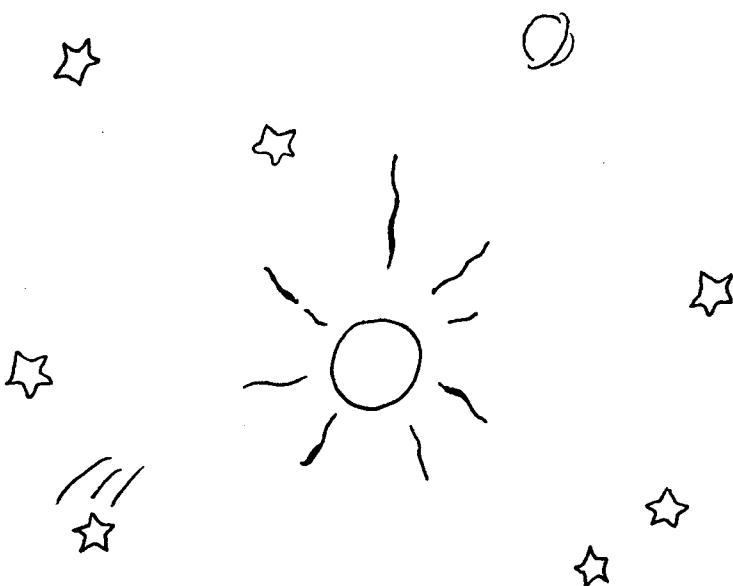
його з корінням. На планеті маленького принца було жахливе насіння... Це насіння баобабів. Ґрунт на планеті був геть уражений цим насінням. А баобаб — така рослина, що коли розпізнаєш її запізно, то вже ніколи не позбудешся. Він захарастить усю планету. Він прониже її своїм корінням. І якщо планета дуже маленька, а баобабів надто багато, вони розірвуть її на шматки.

— Є таке правило,— сказав мені згодом маленький принц.— Причепурився сам уранці — причепури гарненько і свою планету. Треба виривати баобаби відразу ж, як тільки побачиш, що то не троянди, бо молоді паростки троянд і баобабів майже схожі. Це дуже нудна робота, але зовсім легка.

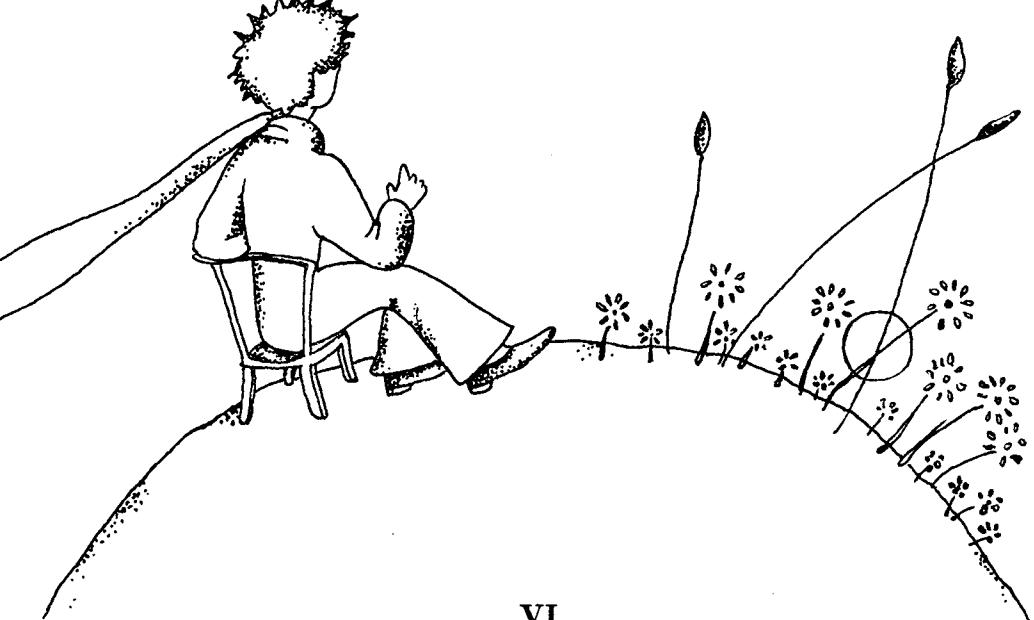
Одного разу він порадив мені постаратися намалювати та-
кий гарний малюнок, щоб його добре запам'ятали діти і моєї планети.

— Якщо вони колись подорожуватимуть,— сказав він,— це стане їм у пригоді. Інколи якусь свою роботу можна й відкласти, нічого від того не станеться. Але з баобабом зволікати не можна, бо буде лихо. Я знав одну планету, на якій жив ледар. Він не звернув уваги на три кущики...

З розповіді маленького принца я намалював цю планету. Я не люблю повчального тону. Але люди так мало знають, якої шкоди завдають баобаби, а небезпека для того, хто попав би на астероїд, від них така велика, що цього разу я роблю виняток і порушую свою стриманість. «Діти! — кажу я.— Стежіться баобабів!» Я хотів попередити моїх друзів про небезпеку, яка давно чигає на них, а вони не знають цього, як не знав раніше і я сам,— хотів застерегти їх, і тому так старанно працював над цим малюнком. Мое повчання варте тієї праці. Можливо, ви запитаете: чому в цій книжці нема ще таких величних малюнків, як цей, з баобабами? Відповідь дуже проста: я пробував їх намалювати, але нічого не вийшло. А коли малював баобаби, мене надихала думка, що це річ невідкладна.

VI

О маленький принце! Помалу я зрозумів твоє сумне життя. Довгий час ти мав тільки одну розвагу: милувався заходом сонця. Я дізnavся про це вранці четвертого дня, коли ти сказав мені:

— Я дуже люблю захід сонця. Ходімо подивимось, як заходить сонце.

— Але ж доведеться почекати...

— Чого почекати?

— Почекати, коли сонце заходитиме.

Спочатку ти дуже здивувався, а тоді засміявся сам із себе. І сказав:

— Мені все здається, ніби я дома!

І справді. Коли в Америці полудень — у Франції сонце вже заходить, це всі знають. І якби за хвилину перенестись до Франції, можна було б побачити, як там заходить сонце. На жаль, до Франції аж надто далеко. Але на твоїй маленькій планеті тобі досить було пересунути свій стілець на декілька кроків. І ти бачив захід сонця щоразу, коли тільки хотів...

— Якось за один день я бачив захід сонця сорок три рази!

І трохи згодом ти додав:

— Знаєш... коли стає дуже сумно, приємно помилуватися, як заходить сонце...

— Отже, того дня, коли ти бачив захід сонця сорок три рази, тобі було сумно?

Та маленький принц не відповів.

На п'ятий день, знову ж таки завдяки баранцеві, мені відкрилася таємниця життя маленького принца. Він спітав несподівано, навпросте, ніби це було наслідком довгих мовчазних роздумів:

- Якщо баранець єсть кущі, то він єсть і квіти?
- Він єсть усе, що попадеться.
- Навіть квіти з колючками?
- Так. Навіть квіти з колючками.
- Нащо ж тоді колючки?

Цього я не знав. Я саме був зайнятий — намагався викрутити в моторі міцно закрученій гвинт. Мене дуже непокоїло, чим для мене може обернутися вимушена посадка: питної води майже не лишилось, і я вже боявся найгіршого.

- Нащо ж ті колючки?

Якщо маленький принц уже про щось питав, він ніколи не відступав, доки не діставав відповіді. Той гвинт завдав мені клопоту, і я сказав навмання:

— Колючки ні на що не потрібні, квіти випускають їх просто від злости!

- О!

А потім, трошки помочавши, кинув якось аж майже сердито:

— Я тобі не вірю! Квіти слабенькі. І простодушні. І підбадьорюють себе. Думають, що з колючками вони страшні...

Я нічого не відповів. Тієї хвилини я казав собі: «Якщо цей гвинт і зараз не піддастися, я розіб'ю його молотком».

- Маленький принц знову перебив мої думки:

— І ти думаєш, що квіти...
— Та ні ж! Ні! Я нічого не думаю! Я відповів тобі навмання. Я зайнятий серйозним ділом!

- Він здивовано глянув на мене:

- Серйозним ділом!

Він дивився на мене, на молоток у моїй руці, на чорні від мастила пальці, дивився, як я склонився над річчю, що була, на його думку, дуже потворна.

- Ти говориш, як дорослі!

Мені стало трохи соромно. А він безжалісно додав:

- Ти все плутаєш... ти геть усе перемішав!

Маленький принц таки справді дуже розсердився. Він труснув головою, і вітер розмаяв його золоте волосся.

— Я знаю одну планету. Там живе такий собі добродій з червоним обличчям. Він ні разу не понюхав жодної квітки.

Ніколи не глянув на зірку. Зроду нікого не любив. Ніколи не робив нічогісінько, тільки підбивав цифри. І з ранку доночі повторював, як оце ти: «Я людина серйозна! Я людина серйозна!» Так і дметься з пихи. Але ж то не людина, він — гриб.

— Що?

— Гриб!

Маленький принц аж побілів з гніву.

— Мільйони років у квітів ростуть колючки. І мільйони років баранці все ж таки їдять квіти. То невже це несерйозна річ — збегнути, чому вони так намагаються випустити колючки, які їм нічого не дають? Хіба це не важливо, що баранці і квіти воюють між собою? Невже це не серйозніше і не важливіше, ніж рахунки товстуна з червоним обличчям? І коли я знаю квітку, що є одна-єдина на світі й росте тільки на моїй планеті, а маленький баранець якогось чудового ранку з'їсть її, не тямлячи навіть, що він накоїв,— це, виходить, теж не має значення?

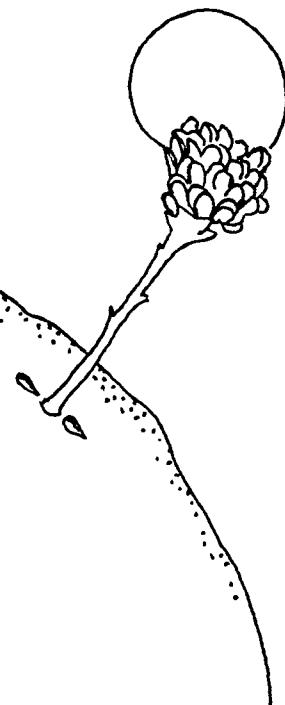
Він зашарівся, потім озвався знову:

— Якщо ти любиш квітку, що є одна-єдина на світі і тільки на одній з мільйонів і мільйонів зірок, цього досить: дивишся на зорі і почуваєш себе щасливим. І кажеш собі: «Десь там — моя квітка...» Але коли баранець її з'їсть, то це все одно, як коли б раптово погасли всі зорі. І це, виходить, не має значення?

Більше він нічого не міг сказати. Він раптом заплакав. Стемніло. Я відклав інструменти. Смішно було думати про молоток, про гвинт, про спрагу й смерть. На цій зірці, на планеті — на моїй планеті Земля — плакав маленький принц, якого треба було заспокоїти! Я взяв його на руки і почав гойдати. Я казав йому:

— Квітці, яку ти любиш, не загрожує ніяка небезпека... Я намалюю твоєму баранцеві обротьку... Намалюю для твоєї квітки броню... Я...

Я не дуже тямив, що кажу. Почувався страшенно незgrabним. Не знав, як підійти до нього, як прихилити його до себе... Вона така загадкова, ця країна сліз.

VIII

Дуже скоро я навчився краще розпізнавати ту квітку. На планеті маленького принца завжди росли прості квіти — у них був тільки один вінчик пелюсток, ім потрібно було зовсім мало місця, і вони нікого не турбували. Ті квіти розпускались вранці у траві, а ввечері в'янули. А ця якось проросла із насінини, занесеної невідомо звідки, і маленький принц пильнував той паросток, не схожий на інші билинки. То міг бути якийсь новий вид баобаба. Проте незабаром кущик перестав рости і виринув пуп'янок. Маленький принц, який стежив за величезним пуп'янком, відчував, що ось-ось станеться якесь диво, проте квітка, скована у своїй зеленій кімнатці, ще не була готова — вона все чепурилася. Дбайливо добирала барви. Вона виряджалася поволі, приміряла пелюстку за пелюсткою. Вона не хотіла виходити скуйовджена, як ото мак-самосій. Вона хотіла з'явитися в усьому сяйві своєї краси. О, то була справжня чепуруха. Її таємниче вбирання тривало багато днів. Нарешті одного ранку, саме коли сходило сонце, квітка розпустилася.

Як ретельно вона готувалася, скільки зусиль докладала, а тепер, позіхаючи, мовила:

— Ох, я насилу прокинулась!.. Вибачте... Я ще не зачесана...

Маленький принц не міг стримати свого захоплення:

— Яка ви гарна!

— Справді? — тихо перепитала квітка.— І я народилася разом із сонцем...

Маленький принц здогадався, що красуня не надто скромна, зате вона була така зворушливо гарна!

— Здається, пора снідати,— додала вона за хвиллю.— Будьте ласкаві, подбайте про мене...

Збентежений маленький принц розшукав поливальницю зі свіжою водою і полив квітку.

Скоро виявилося, що красуня дуже гордовита й недовірлива, і маленький принц геть замучився з нею. Якось, говорячи про свої чотири колючки, вона заявила йому:

— Нехай приходять хоч ти-
гри з пазурами — не страшно!

— На моїй планеті тигрів
немає,— відказав маленький
принц.— До того ж тигри не
їдять трави.

— Я не трава,— тихо запе-
речила квітка.

— Вибачте...

— Я зовсім не боюся тигрів,
а от протягів не переношу. У
vas немає ширми?

«Не переносить протягів...
для рослини кепсько,— подум-
ки відзначив маленький
принц.— Морока з цією квіткою...»

— Увечері накрийте мене ковпаком. У вас тут надто холод-
но. Незатишна планета. Там, звідки я прибула...

І затнулася. Її занесло сюди ще насінинкою. Вона нічого не
могла знати про інші світи. Хотіла так наївно збрехати і ви-
крила себе — знітилася, потім кахикнула двічі чи тричі —
хай маленький принц відчує свою провину.

— Де ж та ширма?

— Я хотів піти пошукати її, але ж ви говорили до мене!

Тоді вона закахикала дужче — надумала покарати його до-
корами сумління.

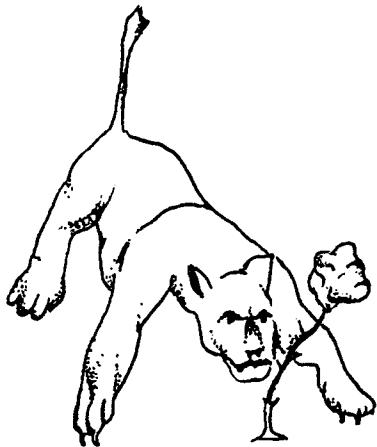
Отож незабаром у маленького принца, хоч він і любив чу-
дову квітку, закралися сумніви. Словеса, що не мали ніякої ва-
ги, він так близько узяв до
серця, що відчув себе дуже не-
щасливим.

— Мені не треба було її слу-
хати,— довірливо признався
він мені одного разу.— Ніколи
не треба слухати квітів. Треба
милуватися ними і дихати
їхніми паощами. Моя квітка
сповнила паощами всю мою
планету, а я не вмів нею тіши-
тися. Ота розмова про тигрячі
пазурі мала б зворушити мене,
а я розсердився...

А ще він признався:

— Тоді я ще нічого не розумів! Треба було судити про все по її вчинках, а не словах. Вона впоювала мене своїми пахощами, осявала мене. Я не повинен був від неї тікати! За тими її наївними хитрощами я мав би вгадати ніжність. У квітів так багато суперечностей! Але я був ще надто юний, щоб уміти любити.

IX

Мені здається, що він утік з перелітними птахами. Вранці того дня старанно прибрав свою планету. Ретельно прочистив діючі вулкани. Їх у нього було два. На них було дуже зручно розігрівати сніданок. І ще у нього був один згаслий вулкан. Але, як він казав, хто знає, що може статись! Отож він прочистив і згаслий вулкан. Добре прочищені вулкани горять рівно і тихо, без вивержень. Виверження вулкана — все одно що пожежа в димарі, коли там загориться сажа. На Землі, ясна річ, вулкани не прочистиш — для цього ми надто малі. Тому вони й завдають нам стільки лиха.

Пойнятій смутком, маленький принц вирвав також останні паростки баобабів. Він думав, що ніколи більше не повернеться. Але того ранку вся ця звична робота здавалася йому надзвичайно приємною. А коли востаннє полив чудову квітку і зібрався накрити її ковпаком, він мало не заплакав.

— Прощайте,— сказав квітці
маленький принц.

Та вона не відповіла.

— Прощайте,— повторив він.

Вона кахикнула. Але не від застуди.

— Я була дурна,— озвалася нарешті квітка.— Вибач мені. І постарайся бути щасливим.

Маленький принц був дуже здивований, що вона не дорікала йому. Стояв, збентежений, із скляним ковпаком у руці. Не розумів, звідки ця тиха ніжність.

— Авжеж, я люблю тебе,— мовила квітка.— Ти не знати цього, то моя вина. Але це не має ніякого значення. Ти був такий же дурненький, як і я. Постарайся знайти своє щастя... Облиши цей ковпак. Він мені вже не потрібен.

— А вітер...

— Я не така вже й застуджена... Нічна прохолода буде мені корисна. Я ж квітка.

— А звірі...

— Треба стерпіти, коли з'являться дві-три гусениці,— я ж хочу познайомитися з метеликами. Здається, вони такі гарні. Та й хто ж мене провідуватиме? Ти будеш далеко. А великих звірів я не боюся. У мене теж є пазури.

І вона простодушно показала свої чотири колючки.

Потім додала:

— Не зволікай, це мене дратує! Ти ж надумав іти. То вирушай.

Квітка не хотіла, щоб маленький принц бачив, як вона плаче. То була така горда квітка...

X

Планета маленького принца була розташована поблизу астероїдів 325, 326, 327, 328, 329 і 330. Отож він і почав з того, що вирушив туди,— треба ж було чимось зайнятися й чомусь навчитися.

На першому астероїді жив король. Убраний у пурпур і горностай, він сидів на троні — зовсім простому, а проте величному.

— А ось і підданий! — вигукнув король, побачивши маленького принца.

«Звідки він може мене знати? — подумки здивувався маленький принц.— Він же ніколи мене не бачив».

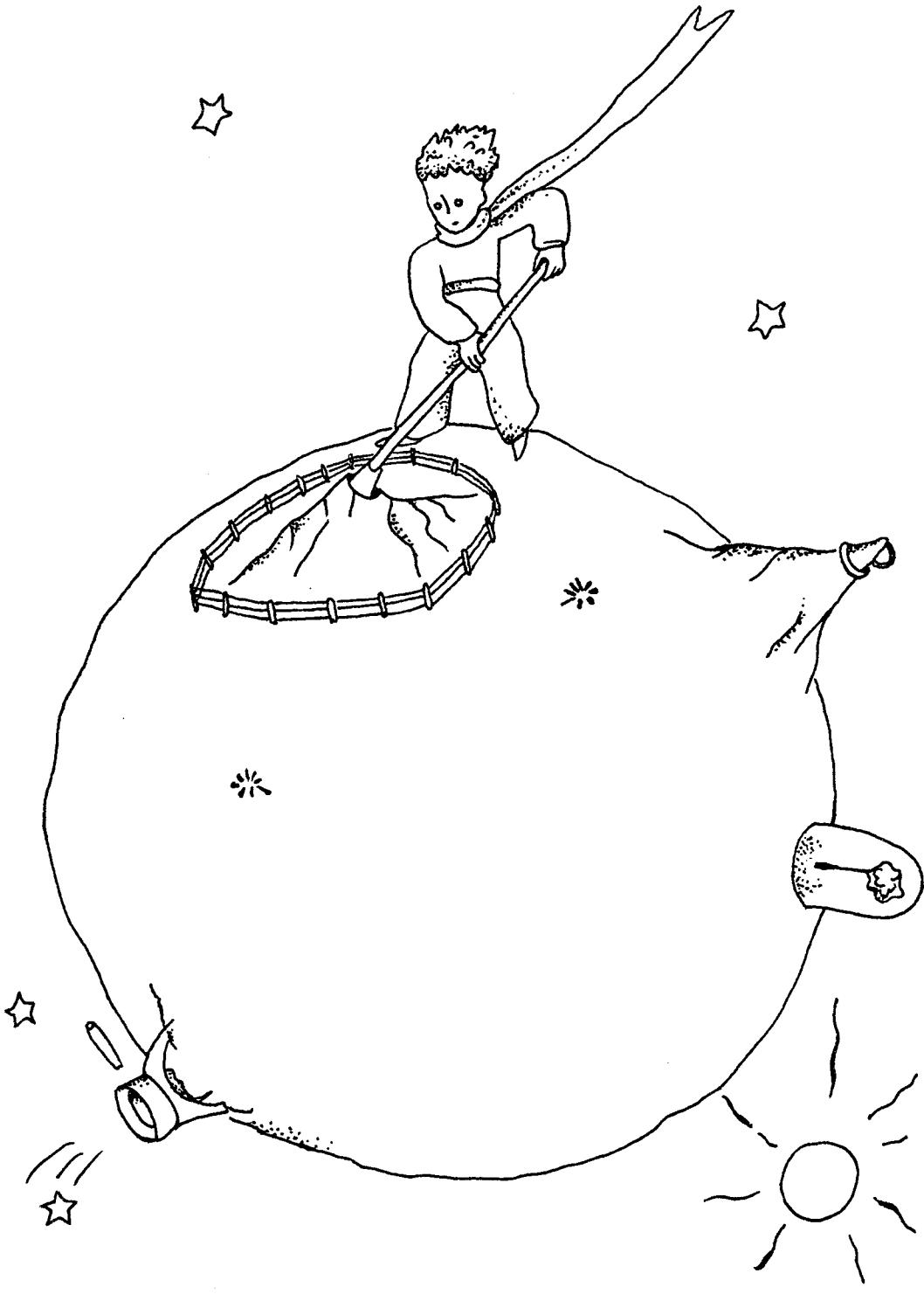
Він не знат, що світ для королів дуже спрощений. Для них усі люди — піддані.

— Підійди, щоб я краще тебе роздивився,— сказав король, страшенно гордий, що нарешті може над кимось королювати.

Маленький принц озирнувся, шукаючи, де б сісти, але всю планету покривала пишна горностаєва мантія. Отож він мусив стояти і, стоячи, позіхнув з утоми.

— Етикет не дозволяє позіхати в присутності монарха,— зауважив король.— Я забороняю тобі позіхати.

— Не можу стриматися,— страшенно зніяковівши, відповів маленький принц.— Я довго був у дорозі і не спав...

— Ну, тоді дозволяю тобі позіхати,— мовив король.— Я багато років не бачив, щоб хтось позіхав. Це мені навіть цікаво. Ну, позіхни ще! Це мій наказ.

— Це мене лякає... більше не можу...— відповів маленький принц і весь почервонів.

— Гм... Гм... Тоді...— мовив король,— тоді наказую тобі то позіхати, то...

Король трохи заплутався і, здавалося, навіть розсердився. Адже для короля було головне, щоб шанували його авторитет. Він не міг терпіти непослуху. Це був абсолютний монарх. Але він був дуже добрий і тому давав тільки розумні накази.

«Якби я,— звичайно казав він,— якби я звелів своєму генералові обернутися на морського птаха і генерал не виконав би наказу, то це була б не його вина. Винен був би я».

— Можна мені сісти? — несміливо запитав маленький принц.

— Наказую тобі: сідай! — відповів король і велично підібрав полу своєї горностаєвої мантії.

Одне дивувало маленького принца: планета була зовсім маленька. Ким же міг король тут правити?

— Вибачте, ваша величність,— мовив він,— дозвольте запитати...

— Наказую: запитуй! — поспіхом звелів король.

— Ваша величність... ким ви правите?

— Усім,— дуже просто відповів король.

— Усім?

Король скромним жестом показав на свою планету й на інші планети та зірки.

— І всім цим ви правите? — перепитав маленький принц.

— Усім,— одказав король.

Бо він був не тільки абсолютним монархом, а й володарем Всесвіту.

— І зірки скоряються вам?

— Ну певно ж,— потвердив король.— Зірки негайно виконують мої накази. Я не терплю непослуху.

Така могутність викликала в маленького принца захоплення. От би йому таку владу, тоді б він зміг милуватися заходом сонця не сорок чотири рази на день, а сімдесят два або навіть сто чи двісті разів, навіть не пересуваючи стільця! Згадавши свою покинуту маленьку планету, він трохи засумував і наважився попросити в короля:

— Мені хотілося б подивитись, як заходить сонце... Зробіть ласку... Накажіть сонцю заходити...

— Якби я звелів своєму генералові літати, як метелик, з квіткою на квітку, або написати трагедію, або обернутися на морського птаха і генерал не виконав би моого наказу, то хто був би в тому винен — він чи я?

— Ви, ваша величність,— твердо відповів маленький принц.

— Слушно,— згодився король.— Від кожного треба вимагати тільки те, що він може зробити. Основою всякої влади має бути передусім розум. Якщо ти накажеш своєму народові кинутись у море, він зробить революцію. Я маю право вимагати покори, бо мої повеління розумні.

— А як же мій захід сонця? — нагадав маленький принц: питуючи про щось, він ніколи не відступав, доки не діставав відповіді.

— Буде тобі й захід сонця. Я зажадаю, щоб воно зайшло. Але в своїй мудрості правителя почекаю, коли будуть сприятливі умови.

— А коли це буде? — поцікавився маленький принц.

— Гм... гм... — відповів король, спочатку погортавши грубий календар.— Це буде... гм, гм... сьогодні це буде о сьомій годині сорок хвилин вечора. І тоді ти побачиш, як точно виконуються мої накази.

Маленький принц позіхнув. Шкода, що тут не завжди можна побачити захід сонця. До того ж він уже трохи занудився.

— Мені більше нічого тут робити,— сказав він королю.— Пора в дорогу.

— Залишся! — мовив король, дуже гордий з того, що в нього є підданий.— Залишся, я призначу тебе міністром.

— Міністром чого?

— Міністром... міністром юстиції.

— Ale ж тут нема кого судити!

— Це невідомо,— заперечив король.— Я ще не оглянув усе своє королівство. Я вже старий, для карети в мене нема місця, а ходити пішки стомлююсь.

Маленький принц нахилився і ще раз глянув на той бік планети.

— О! Я вже подивився! — вигукнув він.— Там більше нікого немає.

— Тоді ти судитимеш самого себе,— мовив король.— Це найважче. Себе судити набагато важче, ніж інших. Якщо ти зможеш справедливо судити самого себе, то ти справді мудрий.

— Сам себе я можу судити хоч де,— відказав маленький принц.— Для цього мені нема чого тут жити.

— Гм, гм... — замислився король.— Здається, на моїй планеті живе старий пацюк. Уночі я його чую. Ти зможеш судити цього старого пацюка. Час від часу засуджуватимеш його на смерть. Отож від тебе залежатиме його життя. Ale щоразу ти даватимеш йому помилування, щоб зберегти його. Адже він у нас один.

— Я не люблю засуджувати на смерть,— сказав маленький принц.— I мені вже пора йти.

— Ні,— заперечив король.

Маленький принц, хоч він уже й справді зібрався в дорогу, зовсім не хотів засмучувати старого монарха.

— Якщо ви, ваша величність, хотіли б, щоб вашу волю точно виконували, ви могли б дати мені розумний наказ. Звеліти, наприклад, не гаючи ні хвилини, вирушити в дорогу. Мені здається, умови для цього дуже сприятливі...

Король нічого не відповів, маленький принц трохи повагався, потім зітхнув і пішов геть.

— Призначаю тебе своїм послом! — квапливо гукнув йому вслід король.

І вигляд у нього був надзвичайно владний.

«Дивні люди ці дорослі», — подумав маленький принц, мандруючи далі.

XI

На другій планеті жив честолюбець.

— А-а, ось і шанувальник прибув! — вигукнув він, ще здалеку побачивши маленького принца.

Адже для пихатих людей усі інші — їхні шанувальники.

— Добридень, — сказав маленький принц. — Який смішний у вас капелюх.

— Це для вітання, — пояснив честолюбець. — Щоб уклонятися, коли мене вітають. На жаль, сюди ніхто ніколи не заглядає.

— Он як? — сказав маленький принц, нічого не зрозумівши.

— Поплещи в долоні, — порадив йому честолюбець.

Маленький принц поплескав у долоні. Честолюбець трохи підняв капелюха й поштиво вклонився.

«Тут цікавіше, ніж у короля», — подумав маленький принц. І знов заплескав у долоні. А честолюбець, піднімаючи свого капелюха, знову вклонився.

Через п'ять хвилин ця одноманітна гра стомила маленького принца.

— А що треба зробити, щоб капелюх упав? — спитав він.

Але честолюбець його не почув. Пихаті люди не чують нічого, крім похвали.

— Ти є справді дуже шануєш мене? — спитав він маленького принца.

- А що значить — шанувати?
 - Шанувати — значить визнавати, що я найвродливіший, найкраще одягнутий, найбагатший і найрозумніший на планеті.
 - Ale ж на твоїй планеті ти сам-один!
 - Зроби мені ласку, все одно шануй мене!
 - Я шаную,— сказав маленький принц, злегка знизвавши плечима,— та яка тобі з того користь?
- І він утік од честолюбця.
- «Ці дорослі — таки справді дивні люди», — простодушно подумав він, мандруючи далі.

XII

На наступній планеті жив пияк. Маленький принц був там зовсім недовго, але його все одно огорнув глибокий сум. Пияк мовчки сидів перед цілою колекцією пляшок — порожніх і повних.

- Що ти тут робиш? — поцікавився маленький принц.
- П'ю, — понуро відповів пияк.
- Навіщо ти п'еш? — спитав маленький принц.
- Щоб забути, — відказав пияк.
- Що забути? — допитувався маленький принц, якому раптом стало шкода пияка.

— Забути, що мені соромно,— похнюпившись, признався пияк.

— Чого ж тобі соромно? — співчутливо спитав маленький принц, який дуже хотів зарадити йому.

— Соромно, що п'ю! — докинув пияк і замовк остаточно.

А маленький принц, спантелічений, пішов геть.

«І ці дорослі, без сумніву, якісь дуже дивні»,— думав він, мандруючи далі.

XIII

Четверта планета належала ділкові. Цей чоловік був такий заклопотаний, що коли прийшов маленький принц, він навіть голови не підвів.

— Добрий день,— сказав маленький принц.— У вас погасла сигарета.

— Три і два — п'ять. П'ять і сім — дванадцять. Дванадцять і три — п'ятнадцять. Добрий день. П'ятнадцять і сім — двадцять два. Двадцять два і шість — двадцять вісім. Немає коли припалити. Двадцять шість і п'ять — тридцять один. Ху! Отже, разом п'ятсот один мільйон шістсот двадцять дві тисячі сімсот тридцять один.

— П'ятсот мільйонів чого?

— Га? Ти ще тут? П'ятсот мільйонів... я вже не знаю чого... У мене стільки роботи! Я людина серйозна, мені нема коли розважатися теревенями! Два і п'ять — сім...

— П'ятсот мільйонів чого? — повторив маленький принц, який ніколи, спитавши про щось, не відступав, доки не діставав відповіді.

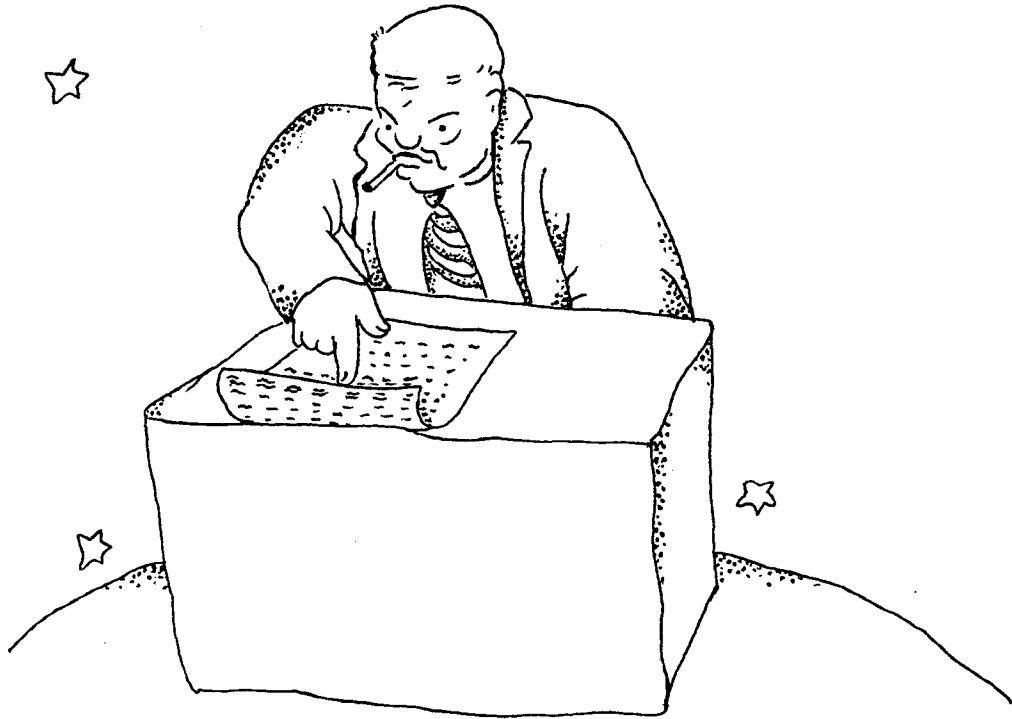
Ділок підвів голову:

— За п'ятдесят чотири роки, що я прожив на цій планеті, було тільки три випадки, коли мені щось заважало. Першого разу — це сталося двадцять два роки тому — сюди бозназвідки залетів хрущ. Він так жахливо гудів, що я чотири рази помилився в підрахунках. Другого разу — одинадцять років тому — в мене стався напад ревматизму. Я мало роблю фізичних вправ. Мені нема коли тинятися. Я людина серйозна. Утрете... оце зараз! Отже, я сказав п'ятсот один мільйон!..

— Чого?

Ділок зрозумів, що йому не дадуть спокою.

— Отих маленьких штучок, які інколи можна побачити в повітрі.

- Це що — мухи?
- Та ні, такі маленькі, блискучі.
- Бджоли?
- Та ні ж. Маленькі золоті штучки, які викликають мрії у ледарів. А я людина серйозна. Мені нема коли мріяти.
- А-а! Це зірки?
- Так, так... Зірки.
- П'ятсот мільйонів зірок — що ж ти з ними робиш?
- П'ятсот один мільйон шістсот двадцять дві тисячі сімсот тридцять одна. Я людина серйозна, я люблю точність.
- То що ж ти робиш із тими зірками?
- Що роблю?
- Так.
- Нічого. Я ними володію.
- Володіеш зірками?
- Так.
- Але я вже бачив короля, який...
- Королі нічим не володіють. Вони тільки правлять. Це велика різниця.

— А навіщо тобі володіти зірками?

— Щоб бути багатим.

— А нащо бути багатим?

— Щоб купувати нові зірки, якщо їх хтось відкриє.

«Цей,— подумав маленький принц,— міркує майже так, як той пияк».

Однаке розпитував далі:

— А як можна володіти зірками?

— А чиї вони, зірки? — буркотливо запитав ділок.

— Не знаю. Нічий.

— Отже, вони мої, бо я перший до цього додумався.

— І цього досить?

— Авжеж. Коли ти знаходиш діамант, який не належить нікому, то він твій. Коли ти знаходиш острів, який не належить нікому, то він твій. Коли в тебе першого виникає якась ідея, ти береш на неї патент: вона твоя. Я володію зірками тому, що до мене ніхто не додумався ними заволодіти.

— Оце правда,— мовив маленький принц.— І що ж ти з ними робиш?

— Завідую ними,— відповів ділок.— Лічу їх і перелічую. Це дуже важко. Але я людина серйозна.

Маленького принца це ще не вдовольнило.

— Якщо у мене є шовкова хустина, я можу пов'язати її на шию і взяти з собою,— сказав він.— Якщо у мене є квітка, я можу її зірвати і взяти з собою. А ти ж не можеш забрати зірок!

— Ні, зате можу покласти їх у банк.

— Як це розуміти?

— А так: я пишу на папірці, скільки у мене зірок. Потім кладу цей папірець у шухляду і замикаю її на ключ.

— І все?

— Цього досить.

«Цікаво! — подумав маленький принц.— І навіть поетично. Але це не дуже серйозно!»

Маленький принц по-своєму розумів, що серйозно, а що не-серйозно,— зовсім не так, як дорослі.

— У мене,— сказав він,— є квітка, я щоранку її поливаю. У мене є три вулкани, я щотижня їх прочищаю. Усі прочищаю — і діючі, і той, що згас. Мало що може статися. І моїм вулканам, і моїм квітці корисно, що я ними володію. А зіркам од тебе нема ніякої користі....

Ділок розтулив рота, але так і не здобувся на відповідь, і маленький принц пішов геть.

«Ці дорослі таки справді незвичайні люди»,— простодушно думав він, мандруючи далі.

П'ята планета була дуже цікава. З усіх вона виявилася найменшою. На ній вистачало місця лише для ліхтаря і ліхтарника. Маленький принц ніяк не міг зрозуміти, навіщо серед неба, на планетці, де нема ні будинків, ні населення, потрібні ліхтар і ліхтарник. Одначе він подумав:

«Можливо, цей чоловік тут і недоречний. А проте він не та-
кий недоречний, як король, честолюбець, ділок і пияк. В йо-
го роботі принаймні є якийсь сенс. Коли він засвічує свій
ліхтар — то ніби народжується ще одна зірка або квітка. Ко-
ли гасить ліхтар — то ніби присипляє ту зірку чи квітку. Ду-
же гарне заняття. Це справді корисно, бо красиво».

І, наблизившись до планети, він шанобливо вклонився ліхтарникові:

- Добриденъ. Навіщо ти оце погасив свій ліхтар?
- Такий наказ,— відповів ліхтарник.— Добриденъ.
- А що то за наказ?
- Щоб я гасив свій ліхтар. Добревечір.

І він знову засвітив ліхтар.

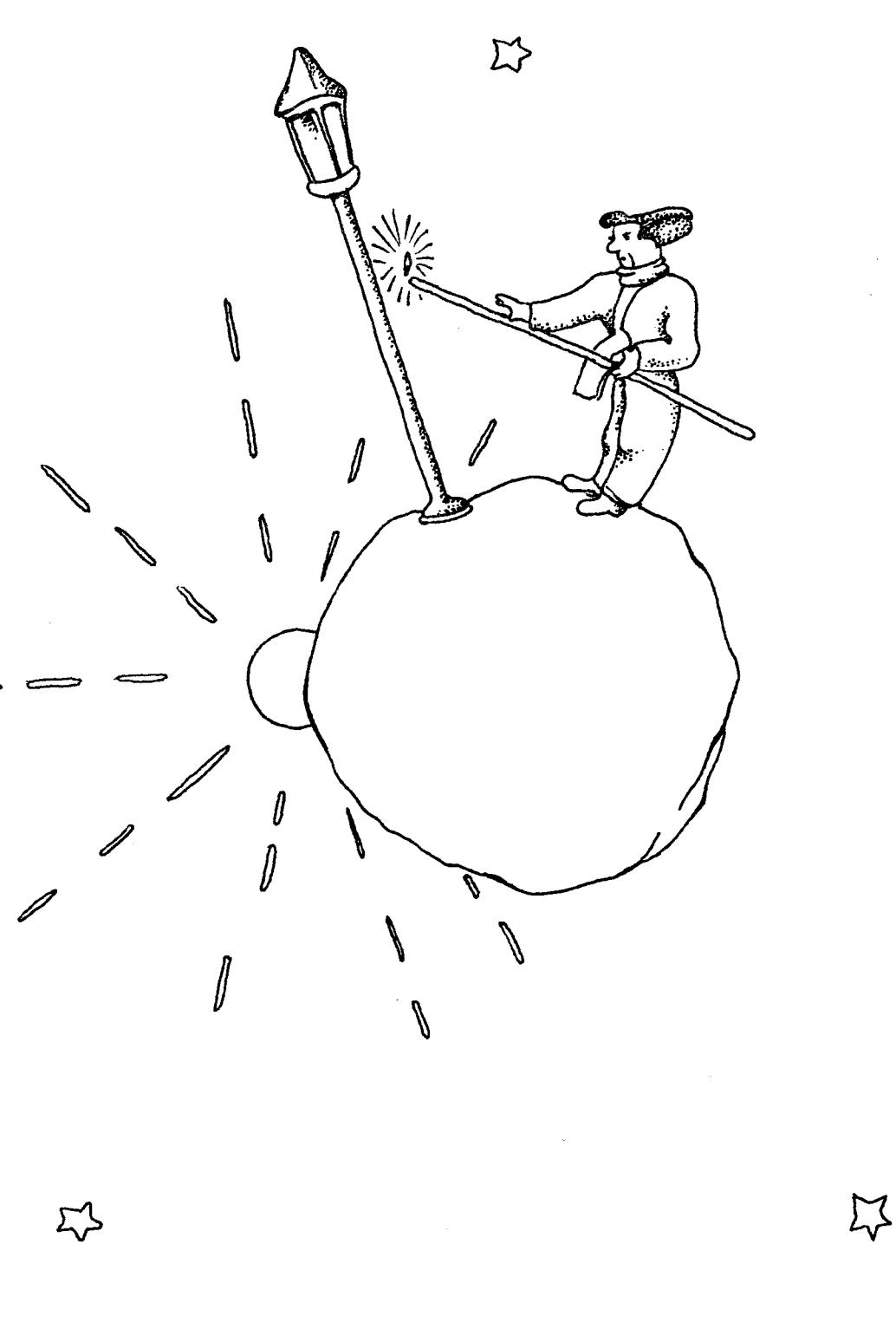
- А нащо ти знов його засвітив?
- Такий наказ,— відповів ліхтарник.
- Не розумію,— мовив маленький принц.
- Тут нічого розуміти,— сказав ліхтарник.— Наказ є на-
каз. Добриденъ.

І погасив ліхтар.

Потім картатою червоною хустинкою витер з обличчя піт і сказав:

— У мене жахлива робота. Колись у цьому був якийсь сенс. Уранці я гасив ліхтар, а ввечері засвічував. Решту дня я міг відпочивати, а решту ночі — спати...

- А потім наказ змінився?
- Наказ не змінився,— мовив ліхтарник.— У тому-то й лиxo! Планета з кожним роком обертається все швидше й швидше, а наказ лишився той самий.
- А як же тепер? — спитав маленький принц.
- Тепер планета робить повний оберт за одну хвилину, і я не маю ні секунди перепочинку. Щохвилини я засвічує ліхтар і гашу його.
- От цікаво! Виходить, день у тебе триває всього одну хви-
лину!
- Нічого цікавого,— сказав ліхтарник.— Уже місяць, як ми з тобою розмовляємо.
- Місяць?!

— Так. Тридцять хвилин. Тридцять днів. Добривечір!
І він знову засвітив ліхтар.

Маленький принц подивився на ліхтарника — йому подобався цей чоловік, який так ревно виконував наказ. Маленький принц згадав, як колись, переставляючи свій стілець, він шукав місця, звідки було б видно захід сонця. І йому захотілося допомогти приятелеві:

— Слухай... я знаю, як зробити, щоб ти відпочивав, коли тільки захочеш...

— Я весь час хочу,— зітхнув ліхтарник.

Бо людина може бути водночас і вірна своєму обов'язку, і ледача.

І маленький принц повів далі:

— Твоя планетка така крихітна, що ступиш три кроки — і обйдеш її всю. Досить тобі йти не поспішаючи — і ти весь час будеш на сонці. Коли надумаєш перепочити,— починай ходити... і день триватиме доти, доки тобі схочеться.

— Ну, це мало що дастъ,— сказав ліхтарник.— Найбільше в світі я люблю спати.

— Тоді кепсько,— поспівчував йому маленький принц.

— Кепсько,— згодився ліхтарник.— Добриден!

І погасив ліхтар.

«Цього чоловіка,— сказав собі маленький принц, уже мандруючи далі,— цього чоловіка зневажали б усі інші — і король, і честолюбець, і пияк, і ділок. А тим часом тільки він, як на мене, не смішний. Мабуть, тому, що він не думає про себе.— Маленький принц зітхнув із жалем: — Він єдиний, хто міг би стати моїм другом. Але його планета надто маленька. Для двох там немає місця...»

Він не наважувався признатися собі, що шкодував за цією благословеною планетою передусім тому, що на ній за двадцять чотири години можна було тисячу чотирисот сорок разів бачити захід сонця!

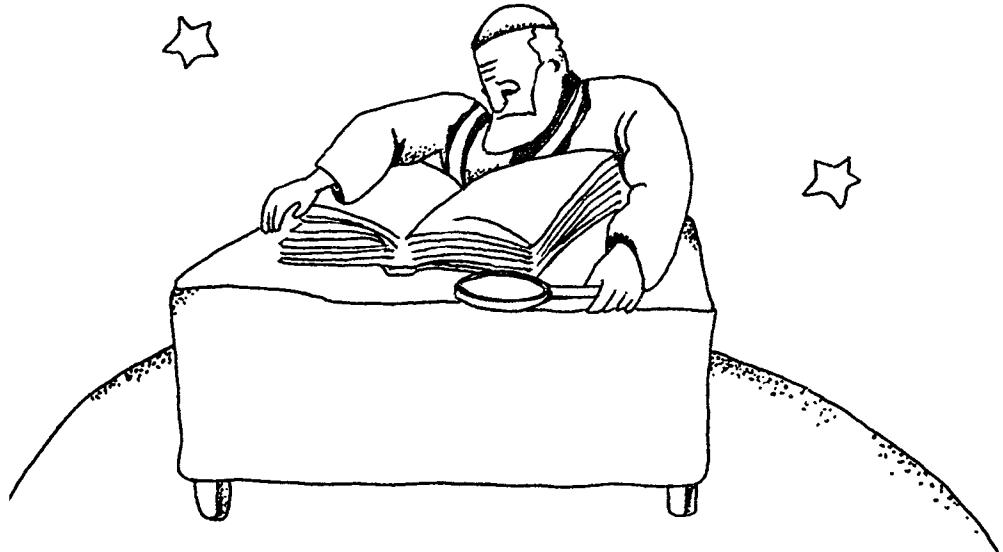
XV

Шоста планета була вдесятеро більша за попередню. На ній жив дідуган, який писав грубезні книги.

— Ти ба! — вигукнув він, побачивши маленького принца.— Мандрівник!

Маленький принц сів на стіл і перевів подих. Він уже так стомився!

— Звідкіля ти прибув? — запитав його дідуган.

— Що це за грубезна книга? — поцікавився маленький принц. — Що ви тут робите?

— Я — географ, — відповів дідуган.

— А що таке географ?

— Це вчений, який знає, де розташовані моря, річки, міста, гори й пустелі.

— Дуже цікаво! — вигукнув маленький принц. — Оце вже справжня професія! — I обвів поглядом планету географа.

Ще ніколи маленький принц не бачив такої величної планети.

— Ваша планета дуже гарна. А океани тут є?

— Цього я не можу знати, — відказав географ.

— А-а! — розчаровано протяг маленький принц. — А гори?

— Цього я не можу знати, — відповів географ.

— А міста, річки й пустелі?

— Цього я теж не можу знати, — мовив географ.

— Але ж ви географ!

— Саме так, — сказав дідуган. — Я географ, а не мандрівник. У мене зовсім немає мандрівників. Не географи ж ведуть облік міст, річок, гір, морів, океанів і пустель. Географ — надто поважна особа для того, щоб тинятися по світу. Він не виходить зі свого кабінету. Але він приймає у себе мандрівників. Розпитує їх, записує їхні розповіді. І якщо ті розповіді когось із них зацікавлять географа, він з'ясовує, чи порядна людина цей мандрівник.

— А навіщо?

— Бо мандрівник, який бреше, спричинив би справжню плутанину в географічних книгах. Так само, як і той мандрівник, що забагато п'є.

— Чому?

— Бо в п'яниць двоїться в очах. І там, де стоїть одна гора, такий географ позначив би дві.

— Я знаю одного такого,— сказав маленький принц.— З нього був би кепський мандрівник.

— Можливо. Отож коли виявляється, що мандрівник — людина порядна, тоді перевіряють його відкриття.

— Ідуть дивитися?

— Ні. Це надто складно. Вимагають, щоб той мандрівник подав докази. Якщо виявиться, що мандрівник відкрив, наприклад, велику гору, то він має принести з неї велике каміння.

Раптом географ захвилювався:

— Але ж ти й сам прибув здалеку? Ти мандрівник! Опиши мені свою планету!

І географ розгорнув книгу записів, підстругав олівець. Розповіді мандрівників спочатку записуються олівцем. Потім ждуть, коли мандрівник подасть докази, тоді вже його розповіді можна записати чорнилом.

— Ну, прошу,— сказав географ.

— О, в мене там не дуже цікаво,— мовив маленький принц,— усе таке маленьке. У мене є три вулкани. Два діють, а один погас. Але хто знає,— все може статися.

— Так, усе може статися,— потвердив географ.

— А ще у мене є квітка.

— Квітів ми не записуємо,— відказав географ.

— Чому?! Це ж найпрекрасніше, що є на світі!

— Тому, що квіти ефемерні.

— Що означає — «ефемерні»?

— Книги з географії — найцінніші з усіх книг,— сказав географ.— Вони ніколи не старіють. Дуже рідко трапляється, щоб гора зрушила з місця. Дуже рідко буває, щоб океан пересох. Ми пишемо про те, що вічне.

— Але згаслий вулкан може прокинутись,— перебив його маленький принц.— А що таке — «ефемерний»?

— Погаслі ті вулкани чи вони діють — нам це байдуже,— мовив географ.— Для нас має значення гора. Вона не змінюється.

— А що означає — «ефемерний»? — повторив маленький

принц, який, спитавши про щось, ніколи не відступав, доки не діставав відповіді.

— Ефемерне — це недовговічне, те, що скоро зникає.

— І моя квітка скоро зникне?

— Ну звісно.

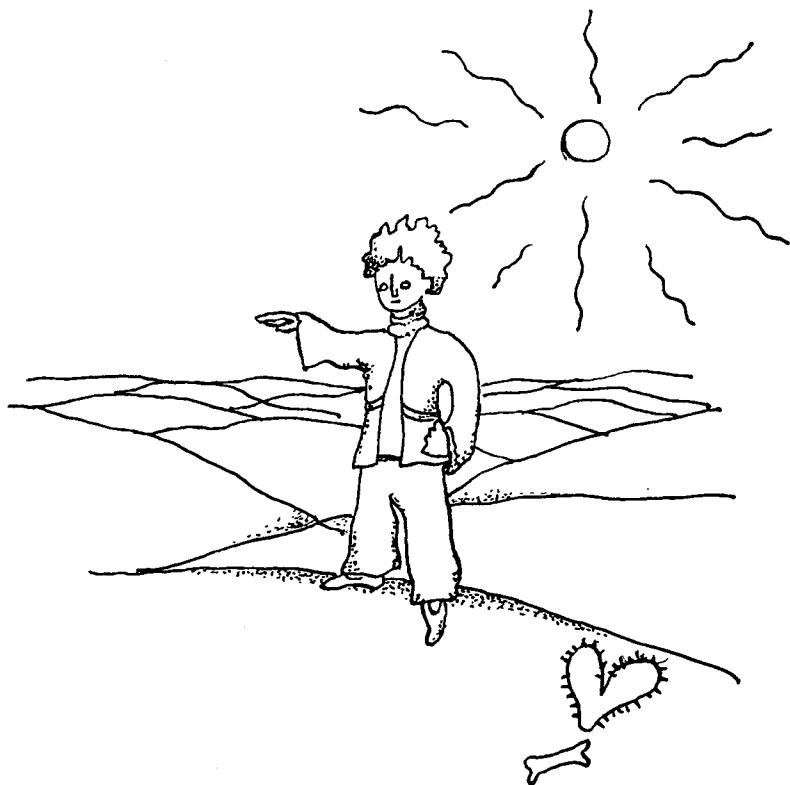
«Моя квітка недовговічна,— мовив подумки маленький принц,— ій нічим боронитись, окрім тих чотирьох колючок. А я залишив її вдома зовсім саму!»

Це вперше взяв його жаль. Але він знову набрався духу і запитав:

— Де ви порадите мені побувати?

— Відвідай планету Земля,— відповів географ.— У неї гарна репутація...

І маленький принц вирушив у дорогу, не перестаючи думати про свою квітку.

XVI

Отже, сьома планета була Земля.

Земля — планета непроста! На ній сто одинадцять королів (в тому числі, звісно, і негритянських), сім тисяч географів, дев'ятсот тисяч ділків, сім з половиною мільйонів пияків, триста одинадцять мільйонів честолюбців, тобто близько двох мільярдів дорослих людей.

Щоб ви уявили собі розміри Землі, скажу лише, що до винайдення електрики на всіх шістьох континентах доводилось утримувати цілу армію — чотириста шістдесят дві тисячі п'ятсот одинадцять чоловік — ліхтарників.

З деякої відстані це виглядало дуже гарно. Дії цієї армії були злагоджені, як у балеті. Починали ліхтарники Нової Зеландії й Австралії. Засвітивши свої вогні, вони лягали спати. Тоді виступали ліхтарники Китаю і Сибіру. Виконавши свою партію, вони зникали за лаштунками. Потім надходила черга ліхтарників у Росії та Індії. Далі — в Африці і Європі. За ними — у Південній Америці. А тоді в Північній Америці. І всі вони дотримувались цього порядку виходу на сцену й ніколи не помилялися. То було грандіозно!

Лише тому ліхтарникові, що засвічував єдиний ліхтар на Північному полюсі, та ще його побратимові коло єдиного ліхтаря на Південному полюсі — лише цим двом жилося легко й безтурботно: вони працювали двічі на рік.

XVII

Коли хочеться сказати щось дотепне, трапляється, іноді трошки й прибрешеш. Розповідаючи про ліхтарників, я не дуже дотримувався правди. Боюся, що в тих, хто не знає нашої планети, від цього може скластися про неї хибна думка. Люди займають на Землі дуже мало місця. Якщо б два мільярди її мешканців зійшлися й стали тісно один біля одного, як на мітингу, то вони легко вмістилися б на площі двадцять миль завдовжки і двадцять завширшки. Все людство можна було б звалити в купу на найменшому острівці у Тихому океані.

Дорослі, певна річ, вам не повірять. Вони думають, що займають багато місця. Їм, мов тим баобабам, здається, ніби вони великі й поважні. А ви порадьте їм підрахувати. Вони страшенно люблять цифри, і їм це сподобається. Ви ж не гайте часу на цю нудну роботу. Це ні до чого. Ви й так мені вірите.

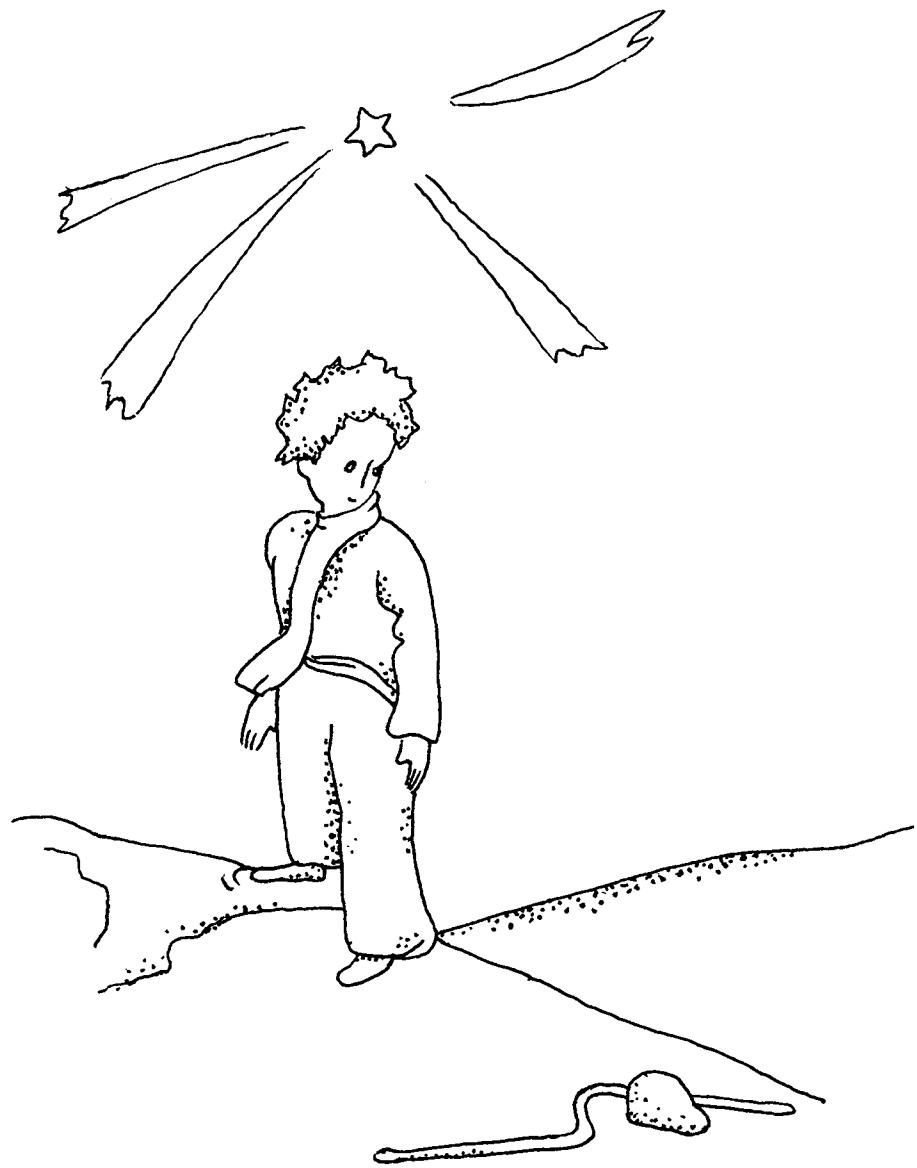
Отже, опинившись на Землі, маленький принц неабияк зди-

вувався, не побачивши жодної живої душі. Він уже злякався, що помилково потрапив на якусь іншу планету, коли це в піску ворухнулося якесь кільце такого кольору, наче місяць.

— Добрий вечір,— сказав про всякий випадок маленький принц.

— Добрий вечір,— відповіла змія.

— На яку це планету я потрапив? — запитав маленький принц.

— На Землю,— відказала змія.— В Африку.
— А-а!.. Виходить, на Землі нікого нема?
— Це пустеля. В пустелях ніхто не живе. Земля велика,—
мовила змія.

Маленький принц сів на камінь і звів очі до неба.

— От цікаво — навіщо зірки світяться,— мовив він.— Певно, для того, щоб кожен зміг колись відшукати свою зірку. Дивись, он моя планета — вона якраз над нами... Але як до неї далеко!

— Гарна планета,— озвалася змія.— А чого ти завітав сюди?

— Я посварився з однією квіткою,— зітхнув маленький принц.

— Он воно що,— сказала змія.

І вони обое замовкли.

— А де ж люди? — нарешті знову озвався маленький принц.— У пустелі трохи самотньо...

— Серед людей теж самотньо,— мовила змія.

Маленький принц пильно подивився на неї.

— Дивна ти істота,— сказав він.— Тонша, ніж палець...

— Зате сили в мене більше, ніж у пальці короля,— зауважила змія.

Маленький принц усміхнувся.

— Не така ти вже й сильна... У тебе навіть лап немає... Ти не можеш мандрувати.

— Я можу занести тебе далі, ніж будь-який корабель,— сказала змія.

І обвила навколо кісточки ногу маленького принца, наче золотий браслет.

— Торкнувшись будь-кого, я повертаю його землі, з якої він вийшов,— додала ще вона.— Але ти невинний і прибув із зірки...

Маленький принц нічого не відповів.

— Мені шкода тебе, ти такий тендітний на цій кам'яній Землі. Я можу тобі допомогти, якщо ти дуже шкодуєш за своєю планетою. Я можу...

— О! Я чудово зрозумів,— озвався маленький принц,— але чого ти весь час говориш загадками?

— Я розв'язую всі загадки,— відповіла змія.

І вони обое замовкли.

XVIII

Маленький принц перейшов пустелю і нікого не зустрів, лише одну квітку. Маленьку непримітну квітку з трьома пелюстками.

— Добридень,— сказав маленький принц.

— Добридень,— відповіла квітка.

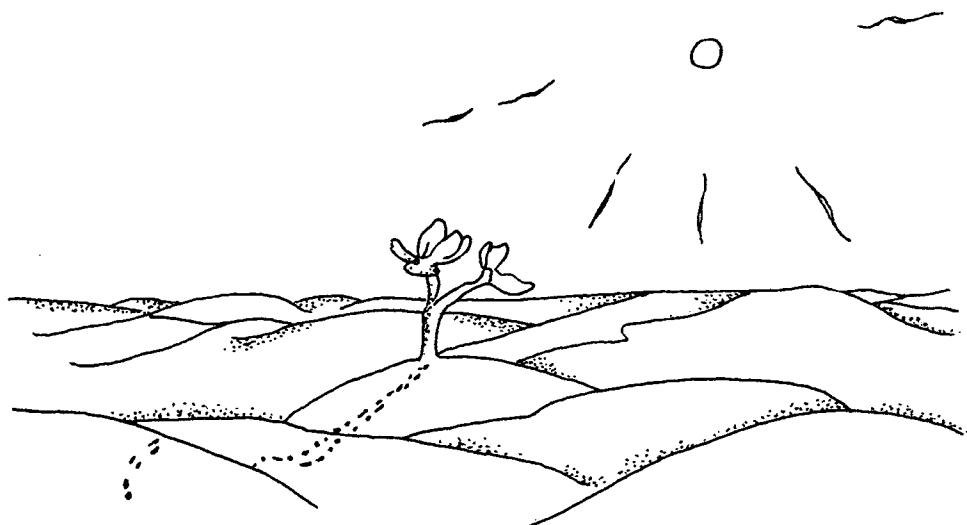
— А де люди? — спитав маленький принц.

Одного разу квітка бачила, як повз неї пройшов караван.

— Люди? Їх, здається, всього шестеро чи семеро. Я бачила їх багато років тому. Але хто знає, де їх тепер шукати. Їх же не вітром. У них немає коріння, це дуже незручно.

— Прощай,— мовив маленький принц.

— Прощай,— відказала квітка.

XIX

Маленький принц зійшов на високу гору. Едині гори, які він доти бачив, були три вулкани, що сягали йому до колін. Згаслий вулкан правив йому за табурет. Отож маленький принц подумав: «З такої високої гори я зразу побачу всю планету і всіх людей...» Але він побачив лише гострі шпилі скель.

— Добридень,— сказав він про всякий випадок.

— Добридень... добридень... добридень... — відгукувалася луна.

— Хто ви? — спитав маленький принц.

— Хто ви... хто ви... хто ви... — відповіла луна.

— Будьте моїми друзями,— сказав він,— я сам-самісінький.

— Сам-самісінький... сам-самісінький... сам-самісінький... — відповіла луна.

«Яка дивна планета! — подумав тоді маленький принц.— Зовсім суха, уся в гострих шпичках і колона. А людям бракує уяви. Вони тільки повторюють те, що їм кажуть... Квітка, яка була у мене дома, завжди озивалася перша».

XX

Після довгих блукань, подолавши піски, скелі і сніги, маленький принц нарешті знайшов дорогу. А всі дороги ведуть до людей.

— Добридень,— сказав він.

Перед ним був сад, повний квітучих троянд.

— Добридень,— відповіли троянди.

Маленький принц подивився на них. Усі вони були схожі на його квітку.

— Хто ви? — вражений, спитав він.

— Ми — троянди,— відказали квіти.

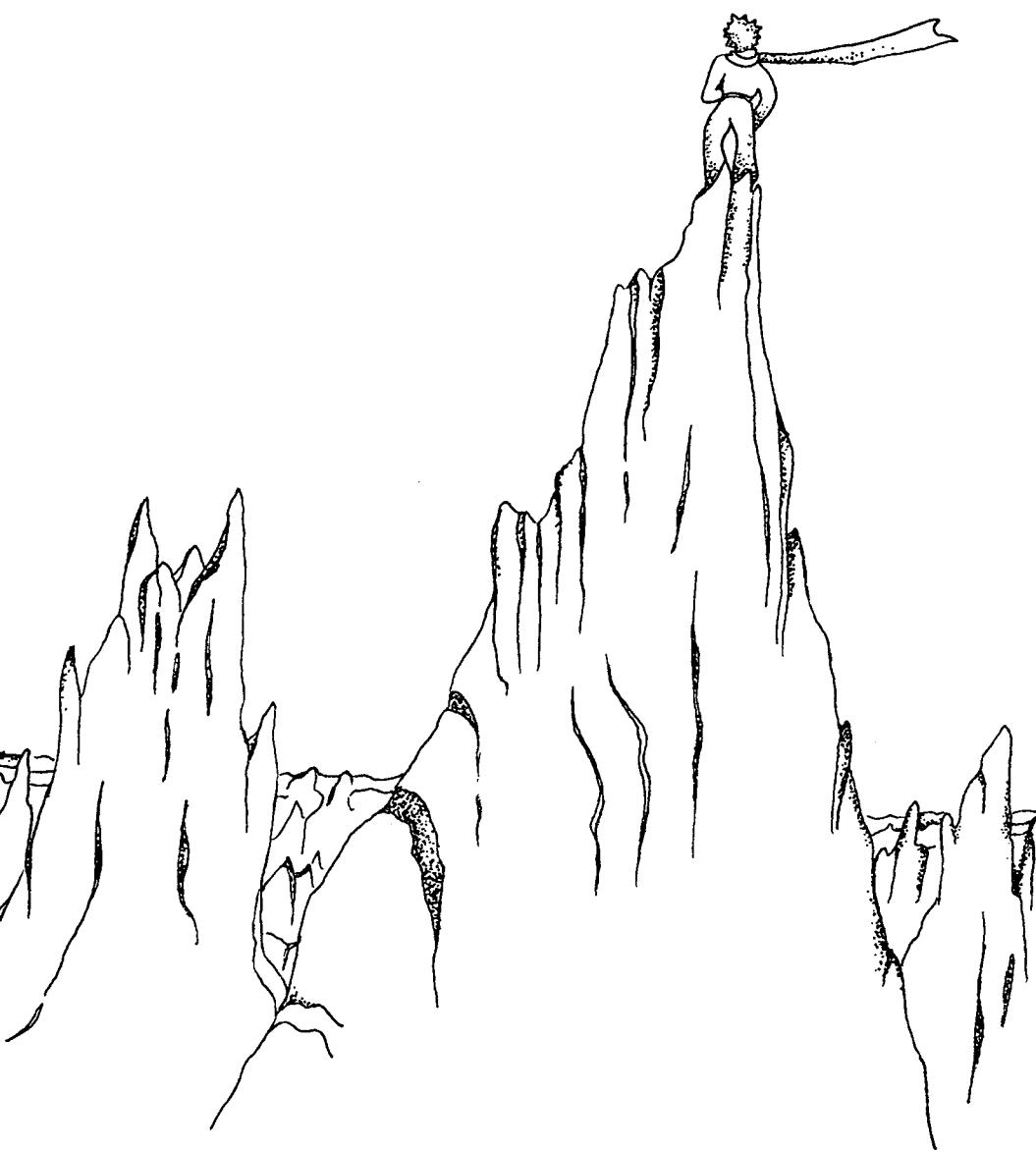
— Он як!.. — мовив маленький принц.

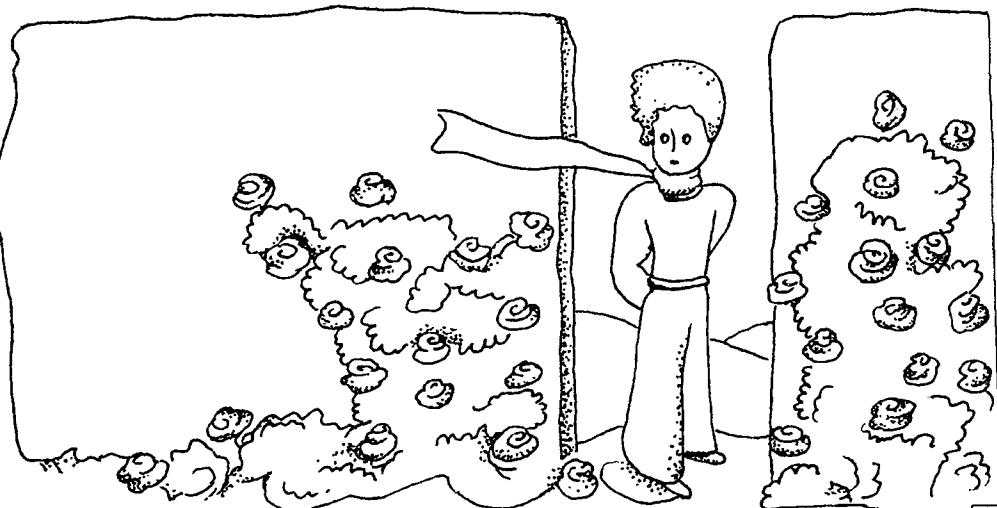
І відчув себе дуже нещасним. Його квітка розповідала юному, що вона одна така на всьому світі. А ось тут буяло п'ять тисяч таких самих квіток, в одному тільки саду!

«Їй було б дуже прикро, якби вона побачила це! — подумав маленький принц.— Вона б страшенно закашлялась і вдала, що вмирає, аби тільки не стати смішною. А мені довелося б прикидатись, ніби я доглядаю її, бо інакше, щоб принизити й мене, вона справді могла б умерти...»

А потім він іще сказав собі: «Я думав, що маю такий скарб — єдину в світі квітку, а то звичайнісінька троянда. Проста троянда і три вулкани, які сягають мені до колін і з яких один погас, можливо, назавжди,— цього замало, щоб бути великим принцом...»

I, впавши на траву, він заплакав.

XXI

Отоді й з'явився лис.

— Добридень,— сказав лис.

— Добридень,— члено відповів маленький принц і озирнувся, проте нікого не побачив.

— Я тут,— пролунав голос,— під яблуною.

— Хто ти? — спитав маленький принц.— Ти такий гарний...

— Я — лис,— відповів той.

— Пограйся зі мною,— попросив маленький принц.— Мені так сумно...

— Я не можу з тобою гратися,— відказав лис.— Я не приручений.

— О, вибач,— мовив маленький принц. І, подумавши, додав: — А що означає «приручити»?

— Ти нетутешній,— сказав лис.— Що ти шукаєш?

— Я шукаю людей,— відповів маленький принц.— А що означає «приручити»?

— Люди,— відповів лис,— мають рушниці і ходять на полювання. Це так ускладнює життя! А ще вони розводять курей. Це єдина користь од людей. Ти шукаєш курей?

— Ні,— відказав маленький принц.— Я шукаю друзів. А що означає «приручити»?

— Це давно забуте поняття,— відповів лис.— Воно означає прихилити до себе...

— Прихилити до себе?

— Так,— відповів лис.— Ти для мене поки що тільки маленький хлопчик, такий же, як сто тисяч інших. І ти мені не потрібен. І я тобі теж не потрібен. Я для тебе тільки лис, такий же, як сто тисяч інших лисів. Але якщо ти мене приручиш, ми станемо потрібні один одному. Ти будеш для мене єдиний у цілому світі. І я буду для тебе єдиний у цілому світі...

— Я вже трохи розумію,— озвався маленький принц.— Є одна троянда... здається, вона приручила мене...

— Можливо,— сказав лис.— На Землі чого тільки не побачиш...

— О, це не на Землі,— заперечив маленький принц.

Лис, здавалося, страшенно здивувався:

— А де? На іншій планеті?

— Так.

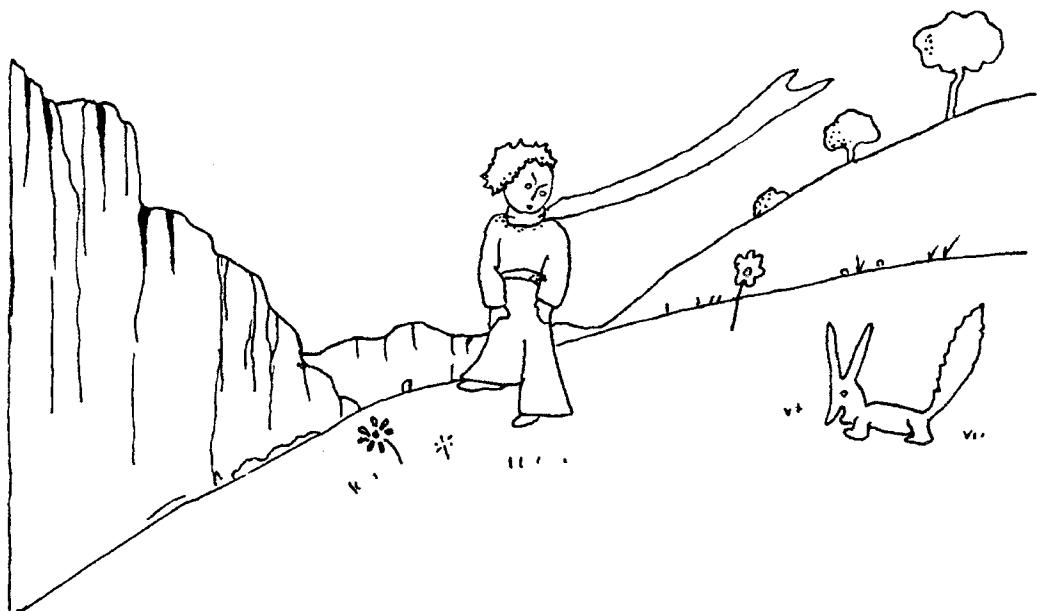
— А на тій планеті є мисливці?

— Hi.

— О, це цікаво! А кури є?

— Hi!

— Виходить, світ дуже недосконалий! — зітхнув лис.

А потім знову повернувся до того самого:

— Мое життя дуже однотонне. Я полюю на курей, а люди полюють на мене. Усі кури однакові. І люди всі однакові. І мені трохи нудно. Але якщо ти мене приручиш, мое життя буде ніби сонцем осяяне. Я знатиму твою ходу і розрізнятиму її серед усіх інших. Почувши чиєсь кроки, я ховаюся в нору. Твоя ж хода, як музика, викличе мене з нори. А потім — дивись! Бачиш, он там, на полях, достигає пшениця? Я не їм хліба. Мені зерно ні до чого. Пшеничні лани не ваблять мене. І це сумно! Але в тебе волосся наче золоте. І це буде чудово, якщо ти мене приручиш! Золоті хліба нагадуватимуть мені тебе. І я полюблю шелест колосся під подихом вітру...

Лис замовк і довго дивився на маленького принца.

— Будь ласка... приручи мене! — попросив він знову.

— Я б з радістю, — відповів маленький принц, — але в мене мало часу. Мені ще треба знайти друзів і пізнати багато всяких речей.

— Пізнати можна тільки те, що приручиш, — сказав лис. — У людей вже немає часу щось пізнавати. Вони купують готові речі у торговців. Але ж немає таких торговців, що продавали б друзів, і тому люди не мають друзів. Як хочеш мати друга — приручи мене!

— А що для цього треба зробити? — спитав маленький принц.

— Треба бути дуже терплячим,— відповів лис.— Спочатку ти сядеш трохи далі від мене на траву, ось так. Я краєм ока поглядатиму на тебе, дивитимусь, а ти нічого не казатимеш. Мова — це джерело непорозуміння. Але кожен день ти сідатимеш трохи ближче...

Другого дня маленький принц прийшов знову.

— Краще, якби ти приходив в один і той самий час,— сказав лис.— Якщо ти прийдеш, наприклад, о четвертій годині дня, то я вже з третьої почуватиму себе щасливим. І чим ближче до призначеного часу, тим щасливішим я буду. О чет-

вертій годині я вже почну хвилюватись і непокоїтись, я пізнаю ціну щастю! А якщо ти приходитимеш коли попало, то я ніколи не знатиму, на котру годину готувати своє серце... Мають бути певні обряди.

— А що таке обряд? — поцікавився маленький принц.

— Це теж давно забута річ,— відповів лис.— Це те, що робить один день не схожим на інші дні, одну годину — на всі інші години. Є, наприклад, такий обряд у моїх мисливців. У четвер вони танцюють із сільськими дівчатами. Це такий чудовий день — четвер! Я йду прогулятись і дохodжу аж до виноградника. А якби мисливці танцювали будь-коли, всі дні були б схожі один на один і я зовсім не мав би дозвілля.

Так маленький принц приручив лиса. І коли настав час прощатись, лис сказав:

— О, я плакатиму за тобою...

— Сам винен,— відказав маленький принц.— Я не бажав тобі нічого злого, а ти зажадав, щоб я тебе приручив...

— Авжеж,— потвердив лис.

— Ale ж ти плакатимеш! — сказав маленький принц.

— Ну звісно,— відповів лис.

— Виходить, ти нічого не виграв.

— Виграв,— заперечив лис.— Згадай, що я казав про золоте збіжжя.— I змовк. Потім додав: — Піди ще подивись на троянди. Ти зрозумієш, що твоя троянда — єдина на світі. А коли повернешся попрощатись зі мною, я подарую тобі одну таємницю.

Маленький принц пішов подивитися на троянди.

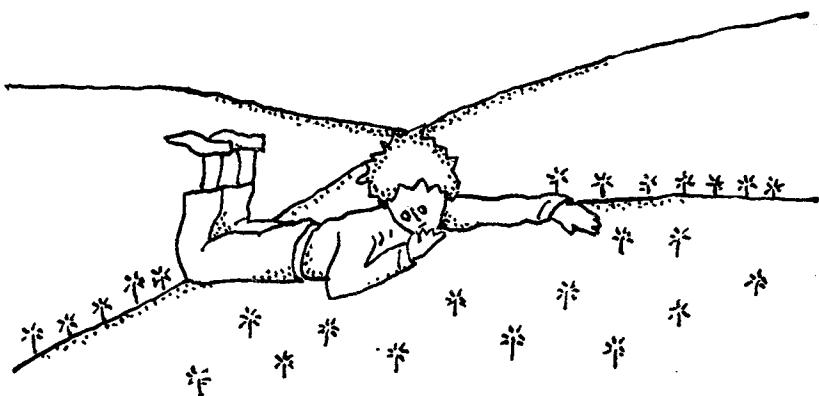
— Ви зовсім не схожі на мою троянду,— сказав він їм,— ви ще ніщо. Ніхто вас не приручив, і ви нікого не приручили. Ви такі, яким раніше був мій лис. Він був схожий на сто тисяч інших лисів. Ale я з ним потоваришував, і тепер він став єдиним у цілому світі.

Троянди дуже зніяковіли.

— Ви гарні, ale порожні,— додав іще маленький принц.— Заради вас не захочеться вмерти. Звісна річ, звичайний перехожий і про мою троянду подумає, що вона така ж, як і ви. Ale вона одна-єдина, дорожча за всіх вас. Бо я полив її. Бо я накрив її скляним ковпаком. Бо я затултив її ширмою. Бо задля неї я знищив гусінь (залишив тільки двох чи трьох, щоб вивелись метелики). Бо я чув, коли вона скаржилася, чи вихвалиялась, і навіть коли замовкала. Бо це моя троянда.

І маленький принц повернувся до лиса.

— Прощай...— сказав він.

— Прощай,— відповів лис.— Ось моя таємниця. Вона дуже проста: добре бачить тільки серце. Найголовнішого очима не побачиш.

— Найголовнішого очима не побачиш,— повторив маленький принц, щоб краще запам'ятати.

— Твоя троянда така дорога тобі через те, що ти віддав їй стільки часу.

— Моя троянда така дорога мені...— повторив маленький принц, щоб краще запам'ятати.

— Люди забули цю істину,— мовив лис.— Але ти не повинен забувати. Ти назавжди береш на себе відповідальність за того, кого приручив. Ти відповідаєш за свою троянду...

— Я відповідаю за свою троянду...— повторив маленький принц, щоб краще запам'ятати.

XXII

— Добридень,— мовив маленький принц.

— Добридень,— озвався стрілочник.

— Що ти тут робиш? — спитав маленький принц.

— Сортую пасажирів,— відповів стрілочник,— відсилаю їх у поїздах партіями по тисячі чоловік, один поїзд праворуч, другий — ліворуч.

І швидкий поїзд, сяючи освітленими вікнами, загуркотів, мов грім, і промчав мимо, аж задвигтіла будка стрілочника.

— Як поспішають,— здивувався маленький принц.— Що вони шукають?

— Навіть сам машиніст цього не знає,— сказав стрілочник.

Другий швидкий поїзд, сяючи вогнями, прогуркотів у протилежний бік.

— Вони вже повертаються?.. — спитав маленький принц.
— Це не ті, — відповів стрілочник. — Це зустрічний поїзд.
— Вони були невдоволені там, звідки ідуть?
— Люди завжди невдоволені там, де вони живуть, —
відповів стрілочник.

Тут прогуркотів яскраво освітлений третій швидкий поїзд.

— Вони женуться за тими першими? — спитав маленький принц.

— Ні за ким вони не женуться, — відказав стрілочник. — Вони сплять там, усередині, або позіхають. Тільки діти притуляються носами до шибок.

— Тільки діти знають, чого шукають, — зітхнув маленький принц. — Вони тратять стільки часу на ганчір'яну ляльку, і вона стає їм дуже дорогою, і якщо її відібрati, діти плачуть...

— Вони щасливі, — сказав стрілочник.

XXIII

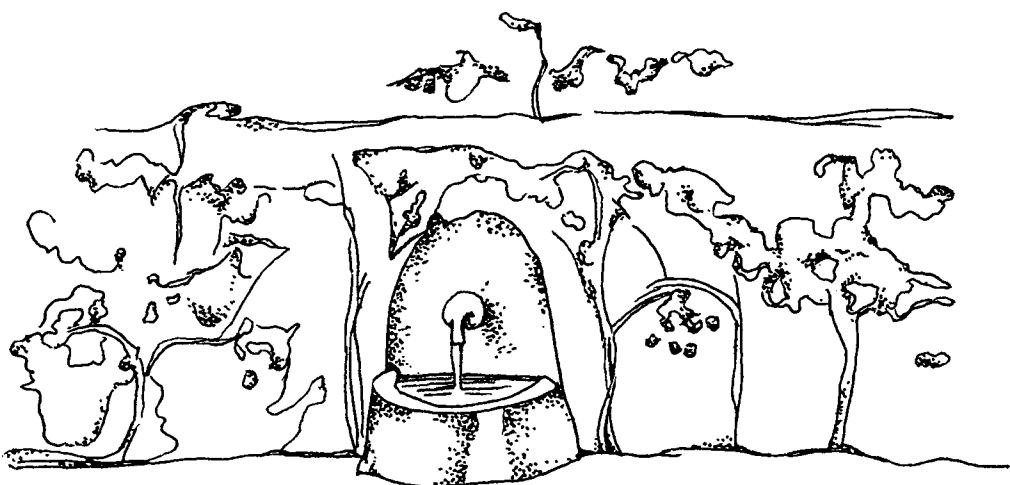
— Добридень, — мовив маленький принц.

— Добридень, — відповів торгівець.

Він продавав поліпшенні пігулки, які втамовують спрагу. Проковтнеш таку пігулку — і потім цілий тиждень не треба пити.

— Навіщо ти їх продаєш? — спитав маленький принц.

— Від них велика економія часу, — відказав торгівець. — Експерти зробили підрахунки: за тиждень людина заощаджує п'ятдесят три хвилини.

— А що роблять у ці п'ятдесят три хвилини?

— Хто що хоче...

«От якби мені треба було витратити п'ятдесят три хвилини,— подумав маленький принц,— я просто пішов би до струмка...»

XXIV

Минув тиждень з дня моєї аварії в пустелі, і, слухаючи розповідь про торгівця пігулками, я випив останній ковтак води.

— О,— сказав я маленькому принцові,— твої розповіді дуже цікаві, але я ще не полагодив свого літака, мені більше нічого пити, і я теж був би щасливий, якби міг просто піти до струмка!

— Мій друг лис...— почав був він.

— Хлопче, мені вже не до лиса!

— Чому?

— А тому, що доведеться вмерти від спраги...

Він не зрозумів мене й відповів:

— Добре, коли є друг, навіть якщо треба вмерти. Ось я, приміром, радий, що в мене був друг лис...

«Він не усвідомлює, яка велика небезпека. Він ніколи не знав ні голоду, ні спраги. Йому досить трошки сонця...» — подумав я.

Але він поглянув на мене і відповів на мої думки:

— Мені теж хочеться пити... пошукаjмо криницю...

Я стомлено розвів руками: це безглуздя — шукати навмання в неосяжній пустелі криницю. І все ж ми вирушили в дорогу.

Ми пройшли мовчки багато годин, уже запала ніч, на небі висипали зорі. Від спраги мене трохи лихоманило, і я бачив їх немов уві сні. А в пам'яті все лунали слова маленького принца.

— Отже, і ти знаєш, що таке спрага? — спитав я.

Проте він не відповів на моє запитання. Він сказав просто:

— Вода буває потрібна й серцю...

Я не зрозумів його слів, але промовчав... Знав, що не треба його розпитувати.

Він був стомлений. Сів. Я опустився біля нього. Ми помовчали. Потім він сказав:

— Зорі гарні, бо десь там є квітка, якої не видно звідси...

— Атож,— відповів я, дивлячись на осяні місяцем піщані складки.

— Пустеля гарна...— додав він.

Це була правда. Мені завжди подобалось у пустелі. Сидиш на піщаній дюні. Нічого не видно. Нічого не чути. Але серед цієї тиші звідкілясь щось світиться...

— Пустеля гарна тим, — сказав маленький принц, — що в ній десь ховаються джерела...

Я раптом зрозумів, що то за таємниче світіння пісків, і це мене вразило. Ще маленьким хлопчиком я жив у одному старому будинку, і легенда розповідала, ніби в ньому заховано скарб. Звісно, його ніхто так і не знайшов, а може, й не шукав. Але через нього весь той будинок був ніби зачарований. На дні свого серця мій будинок ховав таємницю.

— Так, — мовив я, — йдеться про будинок, про зорі чи пустелю — того, що становить їхню красу, очима не побачиш!

— Я дуже радий, — сказав маленький принц, — що ти згоден з моїм другом лисом.

Незабаром він заснув, я взяв його на руки й пішов далі. Я був схвильований. Здавалося, ніби я несу скарб, тендітний і дуже безборонний. Здавалося навіть, що нічого безбороннішого немає на всій Землі. При світлі місяця я дивився на його бліде чоло, на стулени вії, на пасмо волосся, яке куйовдив вітер, і казав собі: «Те, що я бачу, це тільки оболонка. Найголовнішого очима не побачиш...»

Його напіврозтулені вуста затремтіли в усмішці, і я ще сказав собі: «Найзворушливіше в цьому маленькому принці — його вірність квітці, образ троянди, який сяє в ньому, ніби полум'я світильника, навіть коли він спить...» І я зрозумів, що він іще тендітніший і ще безборонніший, ніж здається. Світильники треба старанно берегти: порив вітру може погасити їх...

Отак ідучи, я на світанку побачив криницю.

XXV

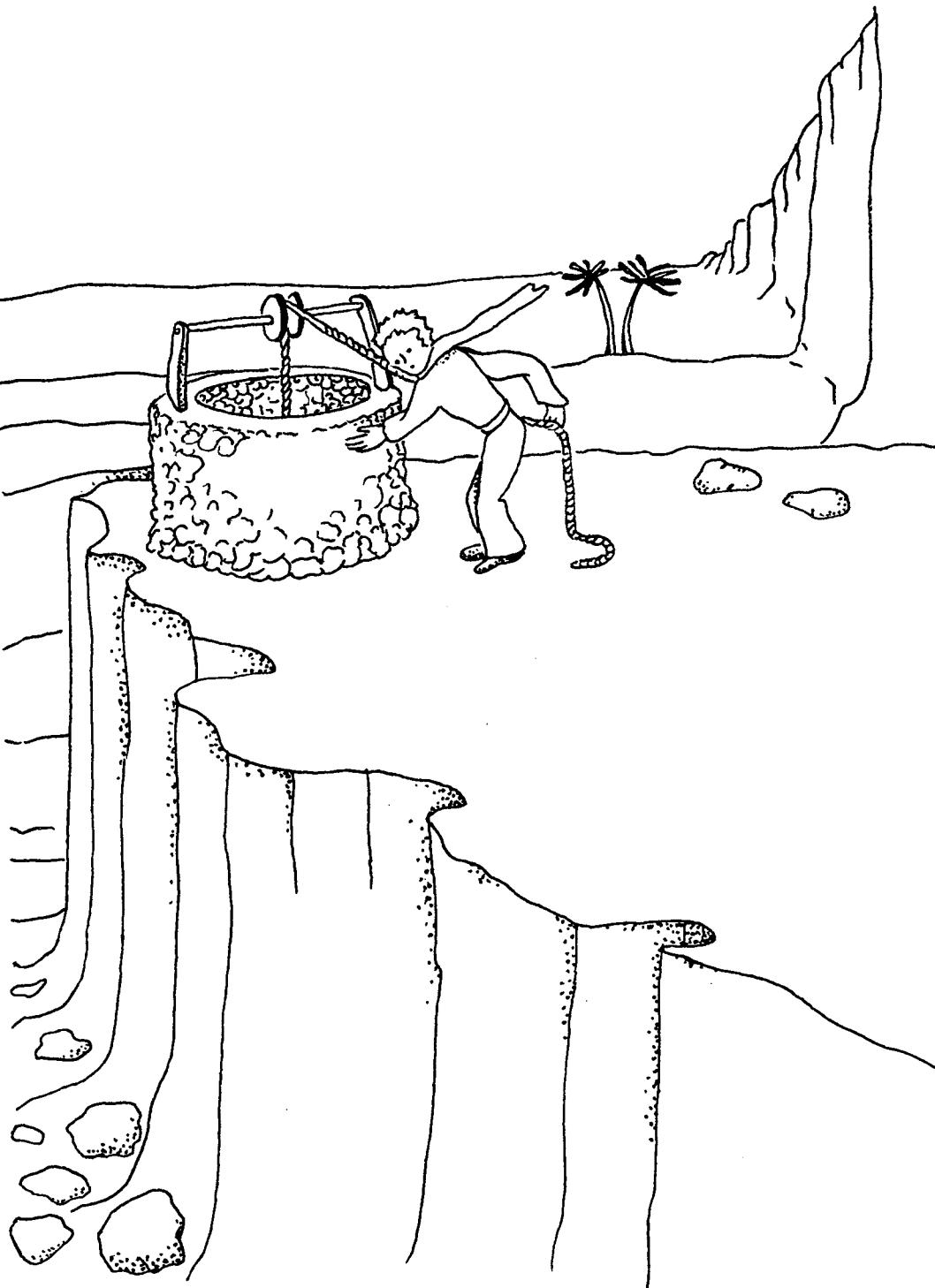
— Люди набиваються в швидкі поїзди, але вони вже не знають, що шукають, — мовив маленький принц. — Тому мештається і снують сюди-туди...

Потім додав:

— Усе це марне...

Криниця, до якої ми прийшли, була не така, як усі інші криниці в Сахарі. Криниця тут — це просто яма в піску. А ця була схожа на справжній сільський колодязь. Але поблизу не було ніякого села, і я подумав, що це сон.

— Дивина, — сказав я маленькому принцові, — тут усе приготовано: і корба, і відро, і вірьовка...

Він засміявся, торкнув вірьовку, почав крутити корбу. І корба зарипіла, як старий флюгер, що довго не рухався на безвітрі.

— Чуєш? — озвався маленький принц.— Ми розбудили колодязь, і він співає...

Мені не хотілося, щоб він стомився.

— Я сам витягну,— сказав я,— тобі це надто важко.

Я повільно витяг повне відро. Надійно поставив його на цямину. У вухах мені ще бринів спів корби, вода в відрі ще тримтіла, і в ній стрибали сонячні зайчики.

— Мені хочеться цієї води,— сказав маленький принц.— Дай напитись...

І я зрозумів, чого він шукав!

Я підніс відро до його вуст. Він пив, заплющивши очі. Було гарно, як на свято. Це була незвичайна вода. Вона народилася від довгої дороги під зорями, від рипіння корби, від зусилля моїх рук, приемна серцеві, як дарунок. Так у дитинстві, коли я був маленьким хлопчиком, мені сяяли різдвяні подарунки — вогнями свічок на ялинці, органною музикою обідні, лагідними усмішками.

— Люди на твоїй планеті,— сказав маленький принц,— вищають п'ять тисяч троянд в одному саду... і не знаходять того, чого шукають...

— Не знаходять... — погодився я.

— А те, чого вони шукають, можна було б знайти в одній-единій троянді, у ковтку води...

— Це правда,— відповів я.

І маленький принц додав:

— Але очі не бачать. Треба шукати серцем.

Я напився. Дихалось легко. Пісок на світанні такої барви, як мед. І від цієї барви меду я теж був щасливий. Чого б я мав сумувати...

— Ти повинен виконати свою обіцянку,— тихо мовив маленький принц, знову сідаючи біля мене.

— Яку обіцянку?

— Пам'ятаєш... обротьку для моого баранця... Я ж відповідаю за ту квітку!

Я витяг із кишені свої малюнки. Маленький принц подивився на них і засміявся:

— Баобаби у тебе трохи схожі на качани капусти...

— О!

А я так пишався тими баобабами!

— А в твого лиса вуха... наче роги... і такі довгі!

І він знову засміявся.

— Ти несправедливий, хлопче. Я ж ніколи нічого не вмів малювати, тільки удава зовні і в розрізі.

— О, це нічого,— заспокоїв він мене.— Діти й так зрозуміють.

Отож я намалював обротьку для баранця. Віддав малюнок, і серце мені стислося.

— Ти щось надумав, а я не знаю...

Але він не відповів.

— Знаєш, завтра минає рік, як я попав до вас на Землю...— І зітхнув.

Трохи помовчавши, додав:

— Я впав зовсім близько звідси...

І почервонів.

І знову, не знаю чому, мене огорнув якийсь дивний сум. Але я все-таки спитав:

— Отже, це не випадково тиждень тому, того ранку, коли ми познайомилися, ти ходив тут сам-один, за тисячу миль від людських осель? Ти повертаєшся туди, де впав?

Маленький принц почервонів ще дужче.

А я нерішуче додав:

— Може, тому, що минає рік?..

І маленький принц знову зашарівся. Він ніколи не відповідав на запитання, та коли червонієш, то це означає «так», правда ж?

— О! — сказав я.— Я боюся...

Але він перепинив мене:

— Тобі треба працювати. Вертайся до своєї машини. Я чекатиму на тебе тут. Приходь завтра ввечері...

Та мені не стало спокійніше. Я згадав лиса. Тому, хто дає себе приручити, буває, доводиться й поплакати.

XXVI

Неподалік від криниці були руїни давнього кам'яного муру. На другий день увечері, скінчивши роботу, я повернувся туди і ще здалеку побачив, що мій маленький принц сидить на краю муру, звісивши ноги. І почув його здивований голос:

— Виходить, ти не пам'ятаєш? Це було зовсім не тут!

Хтось, певно, йому відповів, бо він заперечив:

— Hi! Hi! Саме цього дня, тільки не в цьому місці...

Я наблизився до муру. Але нікого більше там не побачив і не почув. А тим часом маленький принц знову мовив комусь:

— Ну, звісно, на піску ти побачиш, де починаються мої сліди. Тобі треба тільки почекати на мене. Цієї ночі я туди прийду.

До муру лишилося метрів із двадцять, але я так само нікого не бачив.

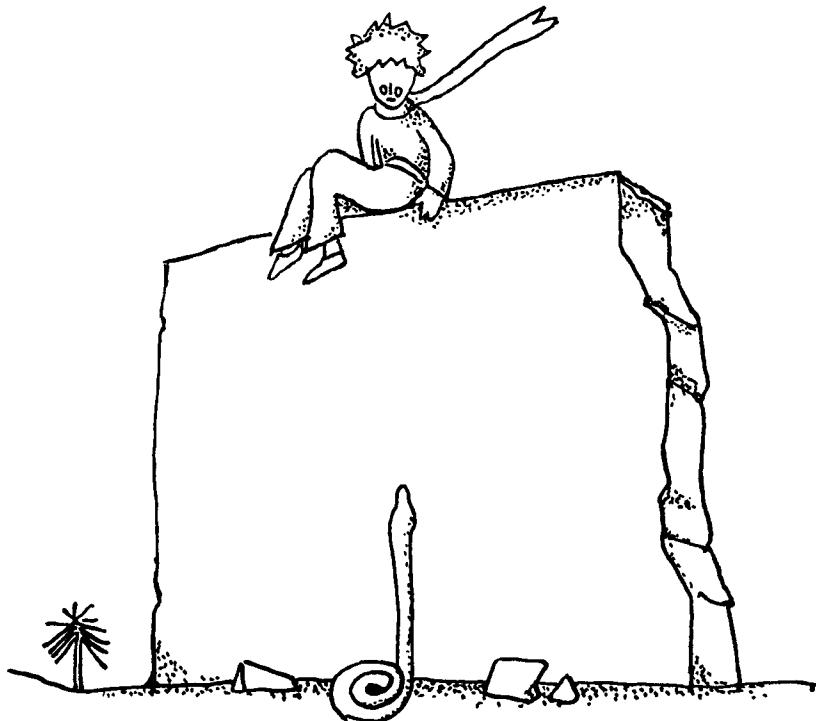
Трохи помовчавши, маленький принц озвався знову:

— А в тебе добра отрута? Ти певна, що я не буду довго мучитися?

Я спинився, серце мені стислося, але я все ще нічого не розумів.

— Тепер повзи... — сказав маленький принц. — Я хочу стрибнути вниз.

Тоді я опустив очі й аж підскочив! Під муром, звівши голову до маленького принца, лежала жовта змія, з тих, від укусу яких людина гине за тридцять секунд. Вихопивши з кишенні револьвер, я бігцем кинувся до неї, але, почувши шурхіт моїх кроків, змія тихо, мов пересихаючий струмок, поповзла по піску і з ледь чутним металевим шелестом, не дуже поспішаючи, заповзла між каміння...

Я підбіг до муру саме вчасно, щоб підхопити на руки маленького принца, білого як сніг.

— Що за витівки! Ти вже розмовляєш із зміями!

Я розв'язав золотого шарфа, якого він постійно носив. Змочив йому скроні і дав випити води. І вже не наважувався більше ні про що розпитувати. Він серйозно подивився на мене і обняв мене за шию. Я чув, як у нього б'ється серце, мов у підстреленої пташки. Він сказав мені:

— Я радий, що ти знайшов, чого там бракувало твоїй машині. Тепер ти можеш повернутися додому...

— Звідки ти знаєш?

Я саме хотів сказати йому, що понад усі сподівання таки полагодив літака.

Він нічого не відповів на моє запитання, тільки сказав:

— Я теж сьогодні повертаюся додому.

Потім сумно додав:

— Це значно далі... це значно важче...

Я відчував, що відбуваються якісь дивні речі. Я стискав його в обіймах, мов малу дитину, однак мені здавалося, що він вислизає прямо в якусь безодню і я ніяк не можу його втримати...

Його задумливий погляд тікав кудись удалину.

— У мене є твій баранець. І ящик для баранця. І обротька...
І він сумно всміхнувся.

Я довго ждав. Відчував, що він поволі приходив до тями.

— Ти трохи налякався, хлопче...

Налякався, звісна річ! Але він тихенько засміявся:

— Куди страшніше мені буде сьогодні ввечері...

Мене знову обдало крижаним холодом передчуття непоправного. Я не міг примиритися з думкою, що ніколи більше не почулої його сміху. Той сміх був для мене ніби джерело в пустелі.

— Хлопче, я хочу ще почути, як ти смієшся...

Але він сказав:

— Сьогодні вночі мине рік. Моя зірка опиниться якраз над тим місцем, де я впав рік тому...

— Скажи, хлопче, уся ота історія із змією, з побаченням і з зіркою — це просто лихий сон, еге ж?

Але він не відповів. Сказав лише:

— Найголовнішого очима не побачиш...

— Твоя правда...

— Це як із квіткою. Якщо ти любиш квітку, що росте десь на зірці,— вночі тобі приємно дивитися на небо. Всі зірки розквітають.

— Атож...

— Це як з тією водою. Коли ти дав мені напитися, вода була наче музика... а все та корба і вірьовка... ти пам'ятаєш... вода була чудова...

— Авжеж...

— Уночі ти подивишся на зірки. Моя зірка дуже маленька, я не можу тобі навіть показати, де вона. Та це й краще. Вона буде для тебе просто однією з багатьох зірок. І тобі по-добротиметься дивитись на всі зірки... Усі вони стануть твоїми друзями. І потім я тобі щось подарую...

І він засміявся.

— О хлопче, хлопче, як я люблю цей твій сміх!

— Оце й буде мій подарунок... це буде, як ото з водою...

— Що ти хочеш сказати?

— Люди мають свої зірки, які перестають бути звичайними зорями. Для одних — тих, хто мандрує, — вони дороговказ. Для інших — це тільки маленькі вогники. Для вчених зорі — складні загадки. Для мого ділка вони золоті. Але всі ці зірки німують. А в тебе будуть такі зірки, яких немає більше ні в кого...

— Як це розуміти?

— Я житиму на одній із зірок, я там сміятимусь, і коли ти дивитимешся вночі на небо, це буде так, наче всі зірки сміються. У тебе будуть зірки, які вміють сміятись!

І він засміявся.

— І коли ти втішишся (а втіха приходить завжди), то будеш радий, що познайомився зі мною. Ти завжди будеш моїм другом. Тобі захочеться посміятися зі мною. Тоді ти відчиниш вікно, і тобі буде приємно... І твої друзі будуть страшенно здивовані, що ти, дивлячись на небо, смієшся. А ти їм скажеш: «Так, зірки завжди викликають у мене бажання сміятись!» І вони подумають, що ти несповна розуму. От яку капосну штуку я тобі втну...

І він знову засміявся.

— Це буде так, начеб я замість зірок дав тобі безліч дзвіночків, що вміють сміятися...

І він знову засміявся. Потім споважнів:

— Знаєш... сьогодні вночі... ти краще не приходь.

— Я тебе не покину.

— У мене буде такий вигляд, наче мені кепсько... Наче я вмираю. Так уже воно буває. Не треба, щоб ти це бачив, не приходь.

— Я тебе не покину.

Однак він був заклопотаний.

— Я кажу тобі це... і через змію. Не треба, щоб вона тебе вжалила... Змії злі. Може вжалити собі на втіху.

— Я тебе не покину.

Щось його заспокоїло.

— Правда, на другий укус у них не вистачає отрути...

Тієї ночі я не помітив, коли він пішов. Вислизнув нечутно. Коли я здогнав його, він ішов швидко й рішуче.

— А, це ти... — тільки й сказав мені.

І взяв мене за руку. Проте щось його ще тривожило.

— Ти даремно так учинив. Тобі буде боляче. Я буду наче мертвий, а насправді це буде не так...

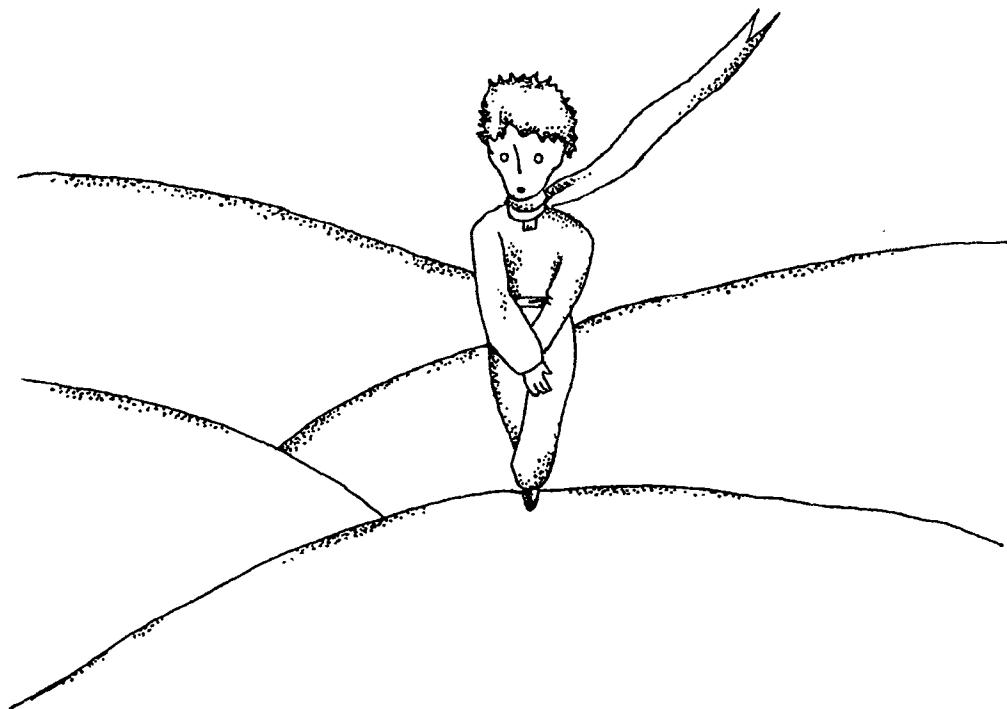
Я мовчав.

— Розумієш... Це дуже далеко. Я не зможу забрати свого тіла. Це надто важко.

Я мовчав.

— Але це все одно що покинути стару оболонку. За стари-ми оболонками нема чого жалкувати...

Я мовчав.

Він трохи занепав духом. А проте зробив ще одне зусилля:

— Знаєш, це буде гарно. Я теж дивитимусь на зірки. І всі вони будуть ніби криниці з рипучою корбою. І всі зірки да-
дуть мені напитися...

Я мовчав.

— Це буде так гарно! У тебе буде п'ятсот мільйонів дзвіночків, у мене — п'ятсот мільйонів струмків...

І він теж замовк. Він плакав...

— Це тут. Дай мені ступити ще крок самому.

І він сів, бо йому стало страшно.

Потім він ще сказав:

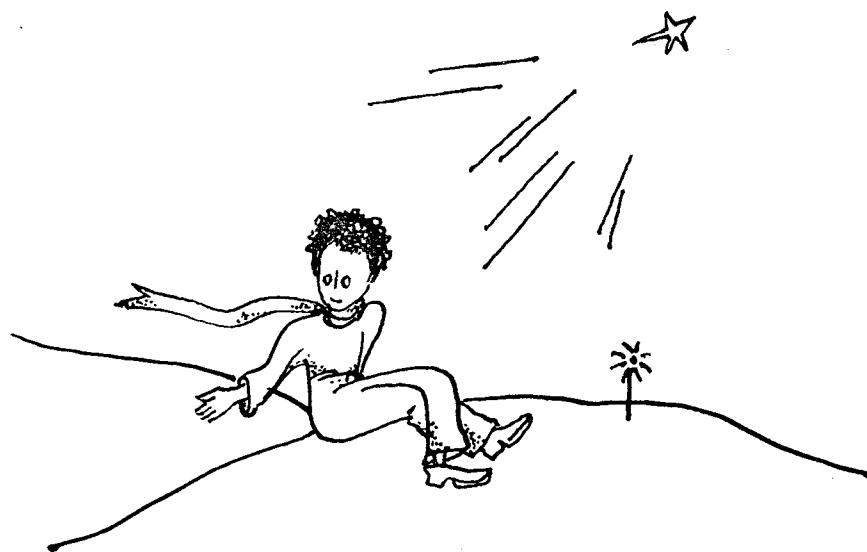
— Ти знаєш... моя троянда... я за неї відповідаю! А вона така квола! І така довірлива. Єдине, чим вона може боронити-
ся, це чотирма жалюгідними колючками...

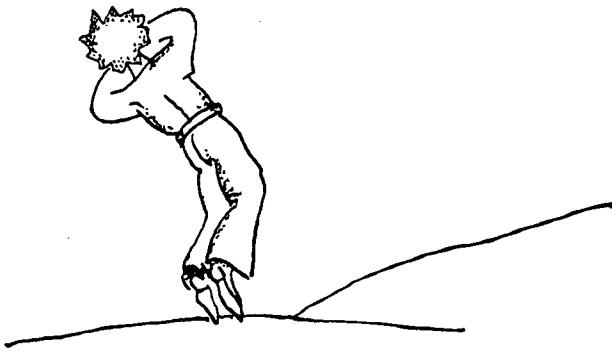
Я теж сів, бо ноги більше не тримали мене.

— Ну от... Це все... — мовив він.

Якусь хвилину ще повагався, потім підвівся. І ступив тільки крок. А я не міг поворухнутися.

Мов жовта блискавка мигнула біля його кісточок. Якусь мить він стояв непорушно. Не закричав. А тоді впав — повільно, як падає дерево. Повільно й нечутно, бо пісок приглушує звуки.

XXVII

І ось збігло вже шість років... Я ще нікому не розповідав цієї історії. Коли я повернувся, товариші були раді, що знову бачать мене живим. Мені було дуже сумно, але я казав їм: «Це просто втома...»

Тепер я трохи заспокоївся. Тобто... не зовсім. Та я добре знаю, що він повернувся на свою планетку, бо, коли розвидніло, я не знайшов на піску його тіла. Воно було не таке вже й важке... А ночами я люблю слухати зорі. Неначе вчувається передзвін п'ятисот мільйонів дзвіночків...

Але ось що дивно. В обротьці, яку я намалював маленько-му принцові для його баранця, я забув домалювати ремінець! Маленький принц ніколи не зможе надіти її на баранця. Отож я питала себе: «Що сталося там, на його планеті? Може, баранець з'їв троянду?...»

Іноді я кажу собі: «Ні, ясна річ! Маленький принц щоночі накриває троянду скляним ковпаком і пильно наглядає за своїм баранцем...» I тоді я щасливий. I всі зірки тихенько сміються.

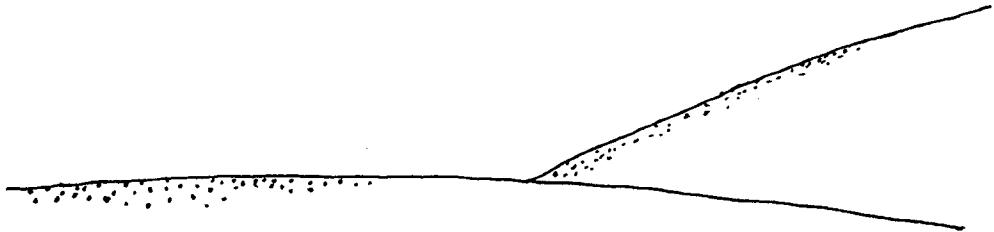
А часом я кажу собі: «Трапляється ж іноді, що буваєш незуважним, і тоді все може статися! Може, він якось увечері за-

був про скляний ковпак або вночі тихцем вийшов баранець...»
І тоді всі дзвіночки мовби заливаються слізами!..

Усе це дуже загадкове. Для вас, тих, хто теж полюбив маленького принца, як і для мене, світ стане інший, якщо десь, невідомо де, баранець, якого ми ніколи не бачили, можливо, з'їв троянду...

Погляньте на небо. І спитайте себе: «Є ще та квітка чи її вже немає? Що, як баранець її з'їв?» І ви побачите, як усе змінюється...

І ніхто з дорослих ніколи не зрозуміє, як це важливо!

Як на мене, то це найкраще і найсумніше місце на всьому світі. Це той самий куточек пустелі, що намальований і на попередній сторінці, але я намалював його ще раз, щоб вам краще було видно. Це тут маленький принц уперше з'явився на Землі, а потім зник.

Придивіться уважніше до цього краєвиду, щоб неодмінно впізнати те місце, якщо ви колись опинитеся в Африці, в пустелі. І коли ви там проїжджатимете, благаю вас, не поспішайте, затримайтесь трохи саме під цією зіркою! І якщо до вас підійде маленький хлопчик з золотим волоссям, який смеється і не відповідає на запитання, ви одразу здогадаєтесь, хто це такий. Тоді — будьте ласкаві! — не залишайте мене у моїй великій журбі: мерцій напишіть мені, що він повернувся...

ПІСЛЯСЛОВО

«Звідки я? Я — з країни моого дитинства!»

Так писав Антуан де Сент-Екзюпері, згадуючи свої дитячі роки. Через усе життя проніс він напрочуд світлі і теплі спогади про далеке дитинство.

То був щасливий час, коли малий Тоніо ще тільки-но починав пізнавати великий, манливо-таємничий довколишній світ. Його першою, ніжною і мудрою наставницею була маті. Рано втративши чоловіка (Тоніо було всього чотири роки, коли помер батько), вона всю себе присвятила дітям. Антуан був непосида, мрійник і фантазер. Він любив ігри, сам придумував їх, складав казки, писав вірші, малював, грав на скрипці, постійно щось креслив, майстрував... Маті підтримувала синові захоплення, розвиваючи в його дитячій душі допитливість, любов до праці і водночас повагу до людини, вміння бачити і розуміти все красиве в житті — риси, які згодом стали визначальними в характері Антуана.

Майбутній письменник завжди прагнув до природності і простоти, сам був дуже простий і відвертій, не любив штучності і фальші, терпіти не міг нещирості та міщенства. Далекий від буденного практицизму і пристосуванства, він ніколи не думав про кар'єру та матеріальні вигоди, зате не пропускав найменшої можливості злагатити свої знання.

Життєвий шлях Сент-Екзюпері не був прямий та гладкий.

Закінчивши школу, Антуан надумав стати морським офіцером, але, вступаючи до військово-морського училища, не склав екзамену з улюбленої дисципліни — літератури, бо замість твору про патріотизм солдата — учасника війни — написав: «Я не був на війні і не хочу говорити з чуток». Екзюпері стає студентом Академії мистецтв, вивчає архітектуру, проте це не дає йому морального задоволення. Виходець із аристократичної сім'ї, він міг би посісти неостаннє місце у «вищому» світі, але фальшиве і пустопорожнє життя цього світу його не цікавить. Юнак по суті пориває зі своїм середовищем, кидає академію і добровільно йде в армію. Служить рядовим в авіаційному полку, а у вільні години поспішає до цивільних льотчиків, і ті за плату вчать його літати на старенькому літаку.

Відтоді авіація входить у життя Екзюпері як невід'ємна його частина. Почавши з освоєння техніки керування цивільними літаками, він незабаром став військовим льотчиком-випробувальником, а згодом літав на гідроплані, доставляв пошту в Північну Африку, був началь-

ником французького аеродрому, розміщеного в африканських пісках, директором філії авіакомпанії в Південній Америці... Він літав над океаном, над горами і пустелями, прокладав нові траси, рятував товаришів, які зазнавали аварій, багато разів розбивався сам, але доля щоразу берегла його від смерті...

Екзюпері не раз списували з авіації, і тоді він брався до будь-якої роботи: працював на цегельні, продавав автомобілі, читав лекції, писав статті і репортажі, розробляв різні проекти. Та тільки-но з'являлася можливість — закоханий у небо льотчик повертається до авіації і знову літає.

Це улюблене ремесло дало йому особливе бачення світу. Він мовби дивився на землю з висоти польоту, глибше й гостріше відчував невидимі зв'язки, які поєднують людей. За штурвалом літака у нього виникало багато нових думок, якими йому хотілося поділитися з іншими. І Сент-Екзюпері починає писати.

Уже перша його книжка — роман «Пошта — на Південь» (1929) — дісталася схвальній відгук читачів і критики. Ще більшого успіху зажила друга — повість «Нічний політ» (1931), а третя — «Планета людей» (1939) — принесла письменникові світову славу.

На той час Екзюпері вже багато що побачив і пережив. Як журналіст, він 1935 року побував у Радянському Союзі і на фронтах республіканської Іспанії, захоплювався героїзмом борців проти фашистського режиму Франко. Він намагався триматись осторонь політики, але події, що відбувалися в світі, викликали в нього тривогу і радість, гнів і захоплення, біль і надій...

Свої роздуми й почуття, які переповнювали його душу, Екзюпері виклав у книзі «Планета людей».

Написана і видана напередодні Другої світової війни, ця повість прозвучала як утвердження людини, як гімн могутньому і світловому духові творення на противагу темній силі нищення, як усвідомлення необхідності єдності всіх людей планети, їх духовного збагачення і вільної праці задля спільноти мети — загального блага та щастя.

Те, що заявив Екзюпері цією книжкою, поставило його в ряди активних борців проти рабства духу, проти поневолення, проти фашизму. Та ось починається війна, і Сент-Екзюпері на другий же день іде на призовний пункт, щоб записатися добровольцем. Комісія визнає його непридатним за станом здоров'я для служби в авіації, але він ціною неймовірних зусиль добивається свого і знову стає військовим льотчиком, бо вважає, що «в ім'я любові до людей» повинен брати безпосередню участь у боротьбі з фашизмом.

Екзюпері воює і тоді, коли німецькі фашисти окупували його Батьківщину, змущений емігрувати до США, він воює словом, пише повісті «Військовий льотчик» (1942) і «Лист до заручника» (1943) — книги, так глибоко переїняті вірою в перемогу над ворогом, що вони стали дійовою зброєю французького руху Опору.

В Америці Екзюпері написав і зворушливу, сповнену тонкого ліризму казку «Маленький принц» (1943). Письменник уже давно виношував задум створити таку книжку і часто, бувало, малював хлопчика, який здивовано й сумно дивиться з-за хмар на Землю, немов бачить тут щось незвичне, дивне і незбагнене. Цю казку дуже скоро полюбили і дорослі, й діти. Маленьких читачів вона захоплює цікавою фабулою, незвичайними пригодами, що відбуваються з чарівним хлопчиком-принцом, а дорослих примушує замислитись над важливими питаннями життя і людських стосунків, над такими неминущими цінностями, як любов і вірність, як уміння «бачити серцем», як почуття обов'язку перед іншими людьми і як відповідальність за них. Неважко зрозуміти, що маленький принц — це сам автор, що думки, які він проголошує, — то думки самого Екзюпері. А в тому, що письменник зробив своїм героєм хлопчика, нема нічого дивного: він любив дітей і вважав, що їхнє сприйняття світу природніше, аніж у дорослих.

«Маленький принц» — останній закінчений твір письменника. У нього було ще багато задумів, та завершити їх йому не судилося. Екзюпері знову добивається права сісти за штурвал військового літака. Він — уже немолодий, а до того ж — покалічений у численних аваріях. Та хіба це може стримати його? Улітку 1944 року сорокачотирічний майор Сент-Екзюпері дістає дозвіл на дев'ять бойових польотів. Із останнього, дев'ятого, польоту він не повернувся. Його літак збив німецький винищувач над Середземним морем... Маленький принц зник, залишивши людям скарби своєї люблячої душі.

Розповідаючи про Антуана де Сент-Екзюпері, один із його біографів, Марсель Міжо, сказав якось, що «своїми моральними якостями, своїм інтелектом, своєю діяльністю, — одне слово, свою долею... він підіймається над звичайним людським рівнем і певною мірою належить до тих людей, які мають слугувати прикладом для інших, а особливо — для молоді».

З творів Екзюпері, так густо насичених думками, мріями та почуттями, зі спогадів про нього перед нами постає величний образ людини глибокого розуму, багатої і щедрої душі, щирої і до кінця чесної. Ровесник віку, він жив його проблемами, намагаючись зрозуміти свій час і всім серцем прагнучи до змінення зв'язків між людьми. Цим прагненням перейнята вся творчість письменника Антуана де Сент-Екзюпері, великого гуманіста. Його книжки й досі хвилюють людей. Вони близькі їм і потрібні. Близькі й потрібні вони і нашим читачам — юним і дорослим.

Олексій Федосенко

Сент-Екзюпері Антуан де.

C31 Маленький принц: Казка: Для мол. шк. віку / Мал. автора; Пер. з фр. А. Д. Жаловського; [Після слово О. М. Федосенка]. — К.: Веселка; Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2003. — 70 с.: іл.

ISBN 966-01-0179-1 (укр.; «Веселка»)

ISBN 966-7924-98-9 («Навчальна книга — Богдан»)

У цій зворушливій, сповненій тонкого ліризму казці розповідається про маленького хлопчика-принца, який у всьому бачить щось чудне і незбагнене. Твір змушує читача замислитись над такими важливими питаннями, як любов і вірність, пройнятись почуттям обов'язку перед іншими людьми та відповідальності за них.

СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ Антуан де

МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ

Казка

Для молодшого шкільного віку

Малюнки автора

Переклад з французької

Жаловського Анатолія Денисовича

Післія слово

Федосенка Олексія Михайловича

Завідувач редакції Д. С. Андрухів

Редактор В. В. Богаєвський

Художній редактор О. А. Базилевич

Комп'ютерна обробка ілюстрацій Д. Б. Ткаченка

Технічний редактор Т. В. Березанська

Коректори Н. П. Романюк, М. З. Волович

Комп'ютерна верстка Л. М. Рубан

Підписано до друку 29.01.03. Формат 70x100^{1/16}. Папір офсетний.

Гарнітура шкільна. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 5,8.

Умовн. фарб.-відб. 7,28. Обл.-вид. арк. 3,52.

Тираж 5 000 пр. Зам. 544-3

Видавництво дитячої літератури «Веселка»,

Мельникова, 63, МСП, Київ, 04655

e-mail:veskiev@iptelecom.net.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію № 02473079

від 7 червня 1995 р.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»,

Танцорова, 14, а/с 529, Тернопіль, 46008

Свідоцтво про державну реєстрацію №24637417

від 13 листопада 1997 р.

**Надруковано з готових діапозитивів
на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”,
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20**

«Придивітесь уважніше до цього краєвиду, щоб неодмінно впізнати те місце, якщо ви колись опинитесь в Африці, в пустелі. І коли ви там проїжджатимете, благаю вас, не поспішайте, затримайтесь трохи саме під цією зіркою! І якщо до вас підійде маленький хлопчик з золотим волоссям, який сміється і не відповідає на запитання, ви сразу здогадаєтесь, хто це такий. Тоді — будьте ласкаві! — не залишайте мене у моїй великій журбі: мерщій напишіть мені, що він повернувся...»

Антуан де Сент-Екзюпері